

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
HISTORICKÝ ÚSTAV

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

LETOVICE 1613

Vedoucí práce: doc. PhDr. Josef Hrdlička, Ph.D.

Autor práce: Gabriela Bláhová

Studijní obor: Historie

Ročník: 3.

2019

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 26. července 2019

.....

Poděkování

Touto cestou bych chtěla poděkovat všem, kteří mi jakýmkoliv způsobem pomohli s vypracováním této bakalářské práce a za jejich podporu. Především bych chtěla poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce doc. PhDr. Josefu Hrdličkovi, Ph.D. za jeho odbornou pomoc, ochotu, trpělivost a pomoc při shánění odborné literatury.

Anotace

Předkládaná bakalářská práce se zabývá událostmi v moravském městě Letovice v roce 1613. Zaměřuje se na vydání několika dokumentů, které měly ve městě právně zakotvit luterskou reformaci. Jde zejména o listinu o převodu práva na kolaturu, kterou letovické obci vydala lutersky orientovaná vrchnost. První kapitola se věnuje historii Letovic do začátku 17. století. V následující části je vylíčena náboženská situace na Moravě a postupné šíření reformace Martina Luthera. Další kapitola se zabývá hrabaty z Thurnu a Valsassina, kteří v roce 1613 vlastnili letovické panství. Poslední kapitola tvoří jádro bakalářské práce. Analyzuje listinu, inventář letovického farního kostela, soupis důchodů pro faráře, literátský řád a panské zřízení z roku 1561, tedy všechny texty, které byly v souvislosti s vydáním listiny zapsány do nově založené letovické městské knihy.

Annotation

This bachelor thesis deals with events which occurred in Moravian town Letovice in 1613. The thesis focuses on publication of a few documents, which were supposed to legalize Lutheran reformation in Letovice. Documents relating to the transfer of the right of collature were published by Lutheran suzerain. The first chapter focuses on the history of Letovice to the beginning of the 17th century. A religious situation in the Moravian region and the gradual spread of the Lutheran reformation are depicted in the next part of this paper. The third chapter is focusing on counts of Thurn and Valsassin, who owned the domain of Letovice in 1613. The last chapter constitutes the core of the given thesis. It analyses the document, the inventory of the church, the register of vicarial pensions, the Litterateurian order and the Manorial Authorities' decree from 1561. All texts were written in the newly founded memorial book.

Obsah

Úvod.....	7
1. Letovice.....	11
1.1 Kostel svatého Prokopa.....	12
1.2 Náhrobky pánů z Hardeku.....	14
2. Luterství na Moravě v předbělohorském období.....	16
2.1 Konfesní politika moravských šlechticů.....	19
2.2 Pokusy o ustanovení luterské církevní organizace.....	20
3. Hrabata z Thurnu a Valsassina.....	26
4. Letovice 1613.....	35
4.1 Listina.....	35
4.2 Literátské bratrstvo.....	37
4.3 Inventář kostelních klenotů.....	38
4.4 Farní důchody.....	39
4.5 Vrchnostenská instrukce.....	40
Závěr.....	43
Seznam pramenů a literatury.....	44
Přílohy.....	47

Úvod

Cílem předkládané bakalářské práce je zrekonstruovat pomocí analýzy pramenů události, k nimž došlo v letech 1613 a 1614 v moravském městě Letovice. Primárním pramenem výzkumu se stala nově založená pamětní kniha města Letovice. Na začátku pamětní knihy se nachází opis listiny, na jejímž základě se letovická městská obec stala roku 1613 majitelkou patronátního práva k tamnímu farnímu kostelu sv. Prokopa. Doprovází ji opisy korespondence letovické městské rady s městskou radou v Jihlavě, kam byl originál listiny následně uložen. Za nimi následuje inventář kostelních klenotů a soupis důchodů vyplácených letovickému faráři. Do nově založené pamětní knihy byla rovněž opsána obsáhlá vrchnostenská instrukce vydaná roku 1561 Volfem Dětřichem z Hardeku.

Toto téma jsem si vybrala, jelikož mne zaujaly církevní dějiny. Nejvíce mne zajímá reformace Martina Luthera, její odlišnosti od katolictví a její šíření do českých zemí, které doprovázely nemalé potíže. Zajímalo mne, jakým způsobem se luterská vrchnost snažila zakotvit toto vyznání na svých panstvích a zda to bylo v souladu s přáním a většinovým vyznáním poddaných. Dobrým příkladem pokusu o potvrzení luterské konfesionality byly právní kroky podniknuté Jindřichem Václavem z Thurnu na panství Letovice.

Bakalářská práce je rozdělena do čtyř kapitol. První oddíl krátce pojednává o historii Letovic a o změnách v držbě panství. Informace jsem čerpala z moravských desk zemských, jež editoval František Matějek.¹ V této kapitole je také popsán tamní kostel zasvěcený sv. Prokopovi, v němž se nachází náhrobky pánů z Hardeku. Nejvýznamnějším zdrojem informací o dějinách svatyně byla kniha Pavla Vybíhala, která se věnuje převážně architektuře kostela.² Pro tuto bakalářskou práci jsem využila kapitoly o vzniku a stavebním vývoji chrámu a jeho vnitřním uspořádání. Další kapitola popisuje náhrobky pánů z Hardeku, Lomnice a Wojenických, jež se nacházejí v kostele. Velice přínosnou byla část o náhrobcích pánů z Hardeku, v níž se autor věnoval jejich životním osudům. Autor podrobně popsal také oltáře nacházející se v kostele, pozornost věnoval také cechovním lucernám, lustrům, sochám, zvonům a varhanám. Na konci knihy jsou uvedena jména kněží, kteří v Letovicích působili. K důležitému roku 1613 je zde uváděn kazatel Jakub Skop.

¹ František Matějek (ed.), Moravské zemské desky 1567-1642. Kraj olomoucký III, Praha 1953.

² Pavel Vybíhal, Kostel sv. Prokopa v Letovicích, Letovice 2008.

O historii moravského města Letovice příliš mnoho literatury není. Nejpřínosnější literaturou pro tuto bakalářskou práci byla publikace Emanuela Janouška s názvem *Paměti města Letovic*.³ Janoušek byl rodák ze vsi Trávníka nedaleko města. V roce 1937 napsal knihu, která se věnuje historii Letovic a změnám v držbě panství až do autorovy současnosti. Nechybí v ní pasáže o náboženském vývoji města, literátském bratrstvu a klášteře Milosrdných bratří.

Dalším autorem, jenž se ve svém díle zabýval Letovicemi, byl Milan Illa. Ve své knize *Letovice. Dějiny města* z roku 1995 popsal město, farní kostel, klášter, historii a majitele panství.⁴ Jedna kapitola je věnována životu na zámku. V další části jsou sepsány místní pověsti. Autor neopominul ani místní textilní výrobu a letovické školy. Nejstarší historií Letovic se zabýval stručněji než nejnovějšími dějinami. Několik rozsáhlejších kapitol je věnováno oběma světovým válkám. Bakalářská práce čerpá informace převážně ze začátečních kapitol.

Nejmladší je publikace Evy Hejlové s názvem *Letovice*, která vyšla roku 2010 a je tak nejnovější publikací týkající se tohoto města a jeho historie.⁵ Obsahuje tabulkový soupis majitelů panství, pozdějších starostů a farářů. Publikaci jsem využila pro ucelení poznatků, neboť jednotlivé kapitoly jsou poměrně stručné a obsahují pouze základní informace.

Druhá kapitola bakalářské práce se věnuje šíření luterské reformace na Moravu. Toto téma nejlépe zpracoval František Hrubý ve svém článku uveřejněném v Českém časopise historickém v roce 1934.⁶ Hrubý v ní polemizoval s Hrejsovou *Českou konfesí*.⁷ Článek popisuje náboženskou situaci na Moravě od vypuknutí husitské revoluce. Události líčí v kontextu s děním v Čechách. Nezapomíná ani na souvislosti s vývojem katolické církve. Styky moravských šlechticů s wittenberskými teology František Hrubý podrobněji vylíčil ve své další studii *Ke stykům Moravy s Vitemberkem v 16. století*, která byla otištěna v Časopisu Matice moravské v roce 1931.⁸

Další velmi využívanou publikací byla kniha *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě* od kolektivu autorů vedeným Jiřím Mikulcem.

³ Emanuel Janoušek, *Paměti města Letovic*, Letovice 1937.

⁴ Milan Illa, *Letovice. Dějiny města*, Letovice 1995.

⁵ Eva Hejlová, *Letovice*, Letovice 2010.

⁶ František Hrubý, *Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou*, Český časopis historický 40, 1934, s. 265-309.

⁷ Ferdinand Hrejsa, *Česká kofese, její vznik, podstata a dějiny*, Praha 1912.

⁸ František Hrubý, *Ke stykům Moravy s Vitemberkem v 16. století*, Časopis Matice moravské 55, 1931, s. 43-57.

Pro předkládanou bakalářskou práci byla nejvíce využita kapitola Dalibora Janiše *Konfesijní poměry na Moravě a úloha olomouckého biskupství*, která pojednává o náboženské situaci na Moravě.⁹

Využila jsem také kapitolu Jiřího Justa nazvanou *Luteráni v našich zemích do Bílé hory* a publikovanou v knize *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*.¹⁰ Jednotlivé části publikace se věnují luteránům v různých obdobích a to až do roku 1918. Nastíněna je i problematika dědictví luterské reformace.

Třetí kapitola přibližuje rod Thurnů, jelikož v roce 1613 bylo uzavřeno manželství mezi Reginou Julianou z Hardeku a Jindřichem Václavem z Thurnu, čímž se letovické panství dostalo do vlastnictví rodu Thurnů. O historii rodu pojednal František Hrubý ve studii *Hrabata z Thurnu a Valsassina*, která vyšla v Českém časopisu historickém v roce 1922.¹¹ Autor se nejprve věnuje italským kořenům rodu. Následuje výklad o jeho vývoji v raném novověku, který mimo jiné doprovázelo poněmčení. Pozornost je věnována i zakladateli českomoravské větve Vítovi z Thurnu. Dále jsou vylíčeny osudy jeho potomků a nejvýznamnějších členů rodu v širších souvislostech. Hrubý se podrobně věnoval rovněž koupím a prodejům jednotlivých panství, která vlastnil rod Thurnů.

Čtvrtá kapitola tvoří interpretační jádro bakalářské práce. Analyzuje právní kroky, které měly vést k ukotvení luterské reformace, která se v Letovicích rozšířila v době, kdy panství vlastnil rod Hardeků. Nejdůležitější událostí bylo vydání listiny, díky níž právo na kolaturu k místní faře přešlo od vrchnosti do rukou městské rady, která měla nadále dosazovat pouze evangelické duchovní podle augsburské konfese z roku 1530. Žádost o vydání této listiny podala vrchnosti sama městská rada. Dále byl sepsán inventář klenotů kostela sv. Prokopa a také soupis důchodů, které zajišťovaly životní potřeby faráře. Protože Jindřich Václav Thurn doplnit starší řád pro letovické literátské bratrstvo, bude věnována pozornost rovněž této korporaci. Následný výklad se zaměří na vrchnostenskou instrukci z roku 1561, jejíž opis se roku 1613 stal součástí nově založené letovické městské pamětní knihy.

⁹ Dalibor Janiš, *Konfesijní poměry na Moravě a úloha olomouckého biskupství*, in: Jiří Mikulec (ed.), *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě*, Praha 2013, s. 309-360.

¹⁰ Jiří Just, *Luteráni v našich zemích do Bílé hory*, in: Jiří Just - Zdeněk R. Nešpor - Ondřej Matějka (edd.), *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, Praha 2009, s. 23-126.

¹¹ František Hrubý, *Hrabata z Thurnu a Valsassina. Dějiny jejich českomoravské větve*, *Český časopis historický* 28, 1922, s. 74-108, 305-334.

V listině Jindřicha Václava z Thurnu a Reginy Juliany z Hardeku je zmínka o evangelickém církevním řádu, který měl doprovázet její vydání. Text této normy se ale nedochoval. Letovice přitom nebyly jediným panstvím, pro které vyšel evangelický církevní řád. V průběhu 16. a na počátku 17. století vrchnosti vydávaly řády na různých panstvích v Čechách i na Moravě. Z moravských měst vyšly řády například v Uherském Brodě, Prostějově, Velkém Meziříčí, Šternberku, Brumově, Jimramově a na dalších místech. Podrobně se jim věnuje publikace *Evangelické církevní řády pro šlechtická panství v Čechách a na Moravě 1520-1620* od autorů Josefa Hrdličky, Jiřího Justa a Petra Zemka.¹² Kniha začíná výkladem o evangelických církevních řádech a obsahuje edice těchto řádů.

¹² Josef Hrdlička - Jiří Just - Petr Zemek (edd.), *Evangelické řády pro šlechtická panství v Čechách a na Moravě 1520-1620*, České Budějovice 2017.

1. Letovice

Letovice se nachází na jižní Moravě v okrese Blansko. Prvními majiteli města byli páni z Letovic, kteří byli příbuzní s pány z Ronova. Jako první pán z Letovic se uvádí Bořita z Letovic.¹³ Dále město drželi jeho potomci Heřman, Stanimír, Macek a Hertvík z Letovic.¹⁴ Páni z Letovic město vlastnili do roku 1446. Po nich ho v letech 1446 až 1505 drželi páni z Lomnice. Rod pánů z Boskovic mezi léty 1446-1544 ovládal polovinu panství, od roku 1505 pak celé. Za nich v Letovicích ubývalo katolíků, jelikož Kryštof z Boskovic podporoval reformní náboženské názory včetně učení Jednoty bratrské.¹⁵

Po Boskovických vlastnili letovické panství páni z Hardeku, kteří byli jeho majiteli mezi léty 1544 až 1613. Jan z Hardeku sepsal 30. dubna 1584 v Letovicích se svolením císaře Rudolfa II. svou poslední vůli. V ní odkázal všechen svůj majetek případným synům. Pokud by mu manželka žádná neporodila, zdědily by ho dcery. Za poručníky nezletilých dědiců ustanovil manželku Esteru Alžbětu z Herbrštejna, Bernarta Drnovského z Drnovic na Rejci a hradě Kounicích, Václava Morkovského ze Zástřizl a na Boskovicích a Pavla Katharyna z Katharu a na Dalečíně.¹⁶ Pokud by dědici nebyli nebo zemřeli, měli poručníci majetek prodat. Předkupní právo určil hrabě svému „strýci“ Ferdinandovi z Hardeku. Hanuš v závěti napsal, že jeho statky by měly zůstat v držení rodu Hardeků.¹⁷ Právě za Hardeků se na panství rozšířilo luterství.

Svatbou Reginy Juliany z Hardeku s Jindřichem Václavem z Thurnu přešlo letovické panství do vlastnictví pánů z Thurnu a Valssasina.¹⁸ K Letovicím Jindřich Václav v srpnu 1613 přikoupil od Adama Věžníka ves Borotín a Velkou Roudku.¹⁹ Posledními šlechtickými majiteli panství byl rod Kalnoky.²⁰

Letovický hrad je poprvé doložen k roku 1360. V 15. století ho držel Hynek z Ronova, který byl přívržencem císaře Zikmunda, proto husité hrad zničili. Ve druhé polovině století byl hrad obnoven v gotickém stylu. V 17. století byl přestaven v barokní zámek.

¹³ E. Janoušek, Paměti, s. 16.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Tamtéž, s. 96.

¹⁶ F. Matějka (ed.), Moravské zemské desky, s. 310.

¹⁷ Tamtéž, s. 311.

¹⁸ Tamtéž, s. 456.

¹⁹ Tamtéž, s. 462.

²⁰ M. Illa, Letovice, s. 23.

1.1 Chrám sv. Prokopa

Letovický farní kostel byl vybudován patrně v poslední třetině 14. století v gotickém stylu. Stavba je dlouhá 34 metrů, široká 12 metrů a v současné době vysoká v lodi 15 metrů a v presbytáři 12 metrů.²¹ Původní svatyně podlehla zkáze za třicetileté války. Z původní budovy se zachovalo pouze obvodové zdivo, západní portál, sedilie v kněžišti, sakristie s klenbou, kaple a vnější kamenická výzdoba. Na kostele lze zaznamenat tři rozsáhlejší stavební etapy. První fází bylo samotné postavení chrámu. Ve druhé etapě byly nahrazeny gotické klenby v lodi a presbytáři. Při poslední fázi byla vybudována velká věž s půdorysem hranolu.²² Slohově neporušená zůstala pouze kaple Panny Marie. V kapli je dosud gotická klenba. Na svornicích, do kterých se sbíhají žebra klenby, jsou zobrazeny znaky pánů z Letovic.²³

První letovický kostel byl dvoulodní, zatímco dnešní má pouze jednu loď. Z toho důvodu se objevují domněnky, že kostel byl původně trojlodní. Podle klenb a opěrných pilířů je však pravděpodobnější dvoulodní varianta stavby.²⁴ Úzká gotická okna kostel zdobila až do baroka, kdy bylo provedeno nové překlenutí. V roce 1840 byla okna zmenšena. Důvodem k částečnému zazdění bylo vloupání zlodějů dovnitř kostela. Současná okna nejsou na místech původních gotických, ale respektují barokní klenbu.

Na místě hranolové věže původně stávala menší věžička s točitým schodištěm. Svou výškou nepřevyšovala korunní římsu chrámu. Stanová střecha věžičky byla ukončena lucernou a cibulí. Zbořena byla v roce 1842, kdy musela ustoupit nové velké věži, která byla postavena za podpory tehdejšího majitele panství hraběte Gustava Kalnokého a byla zakončena vysokou jehlancovitou střechou a námětkem.²⁵ Na vrcholu střechy je umístěna makovice a kříž.²⁶ V ose západního průčelí ústí do věže prolomený vstup, kolem nějž se nachází kamenné ostění v novogotickém stylu. V polovině věže jsou dvě velká kruhová okna s novogotickou rozetou. V nejvyšším patře se nachází tři novogotická okna.²⁷ Při stavbě této věže došlo k narušení kostelního zdiva, které nebylo konstrukčně připravené na tak velkou tíhu přístavby. Z tohoto důvodu sem také

²¹ P. Vybíhal, *Kostel*, s. 61.

²² Turistický průvodce ČSFR Okolí Brna. Moravský kras, Praha 1991, s. 242-243.

²³ M. Illa, *Letovice*, s. 7.

²⁴ P. Vybíhal, *Kostel*, s. 62-63.

²⁵ Námětek je článek krovu střechy, který zmírňuje její spád v patě jednotlivých krovů.

²⁶ Tamtéž, s. 62.

²⁷ Tamtéž.

nemohly být umístěny zvony, které musely zůstat v samostatně stojící dřevěné zvonici vedle kostela.

Při pohledu na kostel upoutá pozornost také sanktusník, který zakončuje střechu lodi. Na jeho vrcholu se nachází cibulová stříška, na jejíž špici je umístěna pozlacená baň. Ve věžičce býval zvon taktéž zvaný sanktusník.²⁸

Při stavebních úpravách v polovině 19. století byl prolomen novogoticky lomený vchod do kostela. Do západní části chrámu byla umístěna nová barokní kruchta podklenutá valenou klenbou. Byla vybudována mělká předsíň před vstupem na západě. Široký půlkruhovitý vstup do předsíně je olemovaný jednoduchým pískovcovým ostěním z opracovaných kvádrů.²⁹

Kostel má dva presbytáře. Velký presbytář se nachází za hlavní chrámovou lodí, malý je presbytářem boční mariánské kaple. Oba jsou protáhlé, zakončené pěti stranami osmiúhelníku. V malém presbytáři se dodnes zachovala původní velká gotická okna.³⁰ V kapli dříve byly malované zdi s nábožnými nápisy. Tyto malby nechal kdysi farář zabílit. V polovině 19. století byla do kaple pořízena nová dlažba, byly opraveny a pozlaceny varhany a za 300 zlatých došlo k renovaci oltáře.³¹

Hlavní oltář pochází z doby před rokem 1698. O jeho existenci svědčí záznam ve farní matrice.³² Vedlejší oltář kostela sv. Prokopa pochází z období baroka. Malby na oltář namaloval rodák z Letovic František Vodák a řezby jsou prací Vodákova bratra Josefa. V kostele se nachází ještě další oltář sv. Jana Nepomuckého. V mariánské kapli je umístěn rokokový oltář Bolestné Panny Marie. Cennou památkou je kroupka u hlavního vchodu pocházející z roku 1642.³³ Vpravo v presbytáři je obraz patrona chrámu, olejomalba v barokním rámu pochází ze začátku 18. století. Svatý Prokop je na obraze oděn do roucha opata, stojí na koberci a u Prokopových nohou je namalovaný sedící andílek s knihou. Nad hlavou opata Prokopa je Panna Marie v oblacích, obklopená andílky. Jedna skupina andělů drží kříž, druhá rozevřenou knihu.³⁴

Do zdí chrámu jsou vsazené náhrobní kameny příslušníků šlechtických rodů, které sídlily v Letovicích. Jediný náhrobek nešlechtice je umístěn do jižní zdi z venku.

²⁸ Tamtéž, s. 65.

²⁹ Tamtéž.

³⁰ Tamtéž, s. 64.

³¹ E. Janoušek, Paměti, s. 70.

³² Tamtéž, s. 71.

³³ Tamtéž, s. 69.

³⁴ P. Vybíhal, Kostel, s. 91.

Datován je do roku 1574 a nápis u náhrobku odkazuje na místo posledního odpočinku měšťana Koutníka. U nápisu se nachází štítek s odznakem cechu řezníků.³⁵

V kostelní kryptě jsou pohřbeni páni z Letovic. Údaje o ní nejsou doloženy v žádných pramenech, její podoba je známá pouze z díla Emanuela Janouška vydaného v roce 1937. Janoušek popisuje hrobku na základě informací, které mu sdělil Josef Tajovský, jenž mu pověděl své postřehy při otevření hrobek a krypty. Hrobky byly zkoumány ze zvědavosti při opravách podlahy kostela někdy okolo roku 1910, ovšem bez dozoru úřadů a odborníků. Krypta se nachází uprostřed hlavní lodi chrámu. Má dvě místnosti a vede do ní schodiště. Patrně je zde i několik postranních hrobek. Vchod do krypty je pravděpodobně klenutý, nachází se pod lustrem a poklop tvoří velká kamenná deska.³⁶ První místnost má čtvercový půdorys šest krát šest metrů a nacházelo se v ní 12 rozpadlých rakví. Zachovaly se pouze zbytky rouch z hedvábí a kovové cetky. Po vybourání zazděného průchodu v protější zdi se objevila chodba vedoucí do druhé hrobky stejné rozlohy. Rakve zde byly zachovalejší.³⁷

1.2 Náhrobky pánů z Hardeku

Rod pánů z Hardeku pocházel z rakouských zemí. Původně se rod nazýval z Prueschinku. V polovině 15. století se Hardekové přestěhovali do Čech a na Moravu.

Náhrobní kameny Hardeků v letovickém farním kostele jsou dílem sochaře Jana Miliče. Na levé straně presbytáře kostela je umístěn náhrobek Volfa Dětricha z Hardeku a z Kladska. Pomník je obhroublý, ve středu kamene je prohlubeň, kde je vytesána podoba Volfa Dětricha. Je zde vyobrazen jako rytíř v plné zbroji. V pravé ruce drží štít s rodovým znakem, v levé má meč a u nohou přilbu a rytířské rukavice. Kolem náhrobku je dvouřádkový nápis o smrti rytíře z Hardeku, který zemřel 20. prosince roku 1564 ve věku 33 let. Náhrobek nahoře zakončuje římsa, kterou nesly původně dva sloupky obtočené vinnou révou. Levý sloupek je dochován, pravý byl poškozen a odstraněn při úpravách probíhajících v 19. století. Pod náhrobkem je nápis hlásající úmrtí Volfovy manželky, hraběnky Reginy z Hardeku, rozené Fuggerové z Weisenhornu a Kirchberku. Zemřela v roce 1566, pouhé dva roky po manželovi. Vedle náhrobního kamene se nachází menší náhrobek, který patří jejich synovi Jiřímu.

³⁵ M. Illa, Letovice, s. 8.

³⁶ P. Vybíhal, Kostel, s. 81.

³⁷ E. Janoušek, Paměti, s. 72.

Jiří zemřel roku 1562. Vročení a autorské označení autora pomníků Jana Miliče zvyšují historickou hodnotu renesančních náhrobníků.³⁸

Na pravé straně presbytáře se nachází náhrobník Jana Fridricha z Hardeku a jeho ženy Alžběty de Monesis. Náhrobky dělí dva sloupy, které pomník rozdělují na dva výklenky. Na patkách sloupků jsou vytesány postavy lvů, patky oddělují nápisy o úmrtí šlechtického páru. V levém výklenku je figura Jana Fridricha, jenž zemřel v roce 1580. Stejně jako Volf Dětrich je zobrazen jako rytíř v plné zbroji držící meč, zatímco pravou rukou se opírá o štít s rodovým erbem. Alžběta je oděná v kostýmu, oba konce pokrývky hlavy sahají v podobě pásu až na zem. Ruce má sepnuté na prsou, jako by se právě modlila. U nohy má malý znak pánů z Monesis. Nad náhrobky na sloupcích spočívá římsa, která nese dvě vázy. Levá strana náhrobníku byla v době 19. století odstraněna. Neúplný nápis u výklenku hraběte je latinský, u jeho manželky německý. U hraběnky Alžběty chybí datum smrti.³⁹

Další náhrobek Hardeků je možné najít pod kůrem napravo od hlavního portálu. Německý nápis „IM YAR 1559 AM 24 TAG DES HERBST MONATH IST VERSCHIEDEN ANNA...“⁴⁰ je dále otlučen a zazděn. Považuje se za náhrobník Anny z Hardeku. Jiný náhrobek je zakrytý postranním oltářem.⁴¹

³⁸ P. Vybíhal, Kostel, s. 75-76; E. Janoušek, Paměti, s. 76-77.

³⁹ P. Vybíhal, Kostel, s. 76-77; E. Janoušek, Paměti, s. 79-80.

⁴⁰ P. Vybíhal, Kostel, s. 77.

⁴¹ Tamtéž, s. 77-78; E. Janoušek, Paměti, s. 80.

2. Luterství na Moravě v předbělohorském období

Po husitství, jež reagovalo na neutěšené poměry v církvi, existovaly v Čechách a na Moravě dva hlavní náboženské proudy, kališníci neboli utrakvisté a katolíci. Ke kalichu se hlásila většina obyvatel Království českého a velké podpory se kališníkům dostalo i v Markrabství moravském. Od ostatních, kteří zůstali v poslušnosti papeže, tedy katolíků, se odlišovali hlavně podáváním kalicha při Večeři Páně i laikům. Následné spory nenabýly na Moravě tak radikálního charakteru jako v Čechách.⁴²

Na Moravě neplatil Kutnohorský náboženský mír a chyběla i písemná kodifikace práva. Pouze v Knize tovačovské bylo napsáno, že pokud by místní farář nepodával věřícím pod obojí, mohou tito věřící odejít za jiným farářem. Kdyby kněz nechtěl sloužit ani jinými svátostmi, mohli mu farníci odeprít desátky. Informace o církevní správě podobojí v Tovačovské knize chybí.⁴³

V první polovině 16. století se církevní organizace na Moravě vyvíjela podobně jako v Čechách. Fungovaly tu samostatné utrakvistické děkanáty, v jejichž čele stáli děkani zajišťující místní církevní správu. Ve věroučných otázkách a v soudní pravomoci nad kněžstvem byla Morava podřízena pražské utrakvistické konzistoři.⁴⁴ Podle článků přijatých na sjezdech strany podobojí konaných v letech 1530 a 1537 rozhodovala konzistoř v Praze i o obsazování far na Moravě. Pokud šel farář z Čech na Moravu, musel mít list od konzistoře. Pakliže odcházeli kněží z Moravy do Čech, stačil jim list od pozemkové vrchnosti a příslušného děkana.⁴⁵ Moravští děkani přitom disponovali rozsáhlými pravomocemi. Měli právo dosazovat faráře na fary, rozhodovali o přijímání kněží z jiných děkanátů a také dovozovali místnímu faráři odejít do jiného okrsku.

Nejdůležitějším na náboženské koexistenci katolíků a nekatolíků na Moravě bylo, že víru si každý poddaný vybíral sám, nehledě na vyznání vrchnosti.⁴⁶ Tyto principy se však neuplatňovaly ve velkých královských městech, k nimž patřily Olomouc, Brno, Jihlava a Znojmo. V těchto městech měla do příchodu luterství silnou pozici katolická církev. Stavové na Moravě se pokoušeli ustanovení o náboženské svobodě zakotvit v zemských privilegiích. V roce 1526 proto vyslali poselstvo za králem Ferdinandem I., které žádalo, aby je nechal „*při víře zákona božího a náboženství křesťanského, tak aby jeden každý mohl Pánu Bohu svobodně a pokojně*

⁴² J. Just, Luteráni, s. 24-25.

⁴³ F. Hrubý, Luterství, s. 271-272.

⁴⁴ Tamtéž, s. 272.

⁴⁵ Tamtéž, s. 273.

⁴⁶ D. Janiš, Konfesijní poměry, s. 317.

sloužiti podle toho, co by kdo za dobré podle Zákona a naučení Páně poznal“.⁴⁷ Král však na tento požadavek nepřistoupil. Dalším cílem poselstva bylo přesvědčit Ferdinanda o nutnosti svolání obecného koncilu, který by zajistil jednotu církví a napravil odlišnosti ve věrouce.⁴⁸ Koncil neměl mít pravomoc donucovací, nýbrž měl být poradním orgánem, kde by se jednalo o tom, jak mají být zákonem Páně napraveni bludně smýšlející věřící.⁴⁹ Vlivem německé reformace zmizely myšlenky na církevní jednotu, naopak začalo docházet k dalším sporům. Brzy vypukl mezi králem a moravskými stavy konflikt. Roku 1538 král nechal uvěznit rytíře Jana Dubčanského na Habrovanech a na Lulči, jenž stál v čele náboženského společenství bratří habrovanských. Stavové na Moravě považovali za nesprávné věznit Dubčanského pro jeho víru. Roku 1539 sepsali králi odpověď, v níž vysvětlili principy náboženské tolerance na Moravě. Odvolávali se na předchozí krále, kteří nikdy kvůli víře nikoho neuvěznili.

V roce 1550 na zemském sněmu v Brně se Ferdinand I. znovu postavil proti náboženské toleranci na Moravě. Důrazně trval na tom, aby všechna práva a privilegia stavové doložili listinami, které však neexistovaly. Stavové králův pokus o revizi náboženské svobody odmítli výrokem zemského hejtmana Václava z Ludanic, že Morava spíše v ohni a popelu zahyne, než by si nechala vnucovat jeho vůli.⁵⁰ Náboženská svoboda na Moravě nevycházela z písemných pramenů, nýbrž z dlouhodobé tradice, jejímž garantem byli stavové.

Roku 1565 se po smrti Marka Khuena stal novým olomouckým biskupem Vilém Prusinovský z Víckova. Na jeho naléhání vydal 26. ledna 1566 císař Maxmilián II. mandát, kterým olomouckého biskupa zplnomocnil pro vizitace katolických i podobojí far.⁵¹ Tímto mandátem fakticky skončila pravomoc dolní konzistoře na Moravě. Maxmiliánovo rozhodnutí pobouřilo moravské stavy. Císař tedy prohlásil, že je na vůli stavů, chtějí-li ho přijmout.⁵² Podobný pokus o vizitování far podnikl také další biskup Stanislav Pavlovský z Pavlovic, ale ani on neuspěl. Nastalá situace usměřila rozklad moravské církevní správy podobojí a čím dál více lutersky orientované vrchnosti se zcela zřekly konzistoře v Praze. Zeměpanské mandáty také urychlily snahy o budování

⁴⁷ Tamtéž, s. 318; F. Hrubý, *Luterství*, s. 282.

⁴⁸ D. Janiš, *Konfesijní poměry*, s. 318.

⁴⁹ F. Hrubý, *Luterství*, s. 282.

⁵⁰ Tamtéž, s. 283; D. Janiš, *Konfesijní poměry*, s. 320.

⁵¹ F. Hrubý, *Luterství*, s. 276.

⁵² Tamtéž, s. 277.

samostatné moravské nekatolické církevní správy.⁵³ Pronikání německé reformace do českých zemí tak zapříčinilo rozklad církevní organizace utrakvistů.

Po vzoru stavů v rakouských zemích, které si na Ferdinandově nástupci Maxmiliánovi II. vymohly v roce 1568 svobodu víry podle augsburské konfese, se moravští protestanti pokusili o totéž v roce 1569. Jednání se však kvůli odporu olomouckého biskupa Viléma Prusinovského z Víckova neuskutečnilo.⁵⁴

Moravští šlechtici se nadále snažili o písemné právní zakotvení náboženské tolerance. V době probíhajícího bratrského sporu mezi Rudolfem II. a Matyášem bylo moravským nekatolíkům ústně přislíbeno, že je nikdo nebude stíhat pro jiné vyznání než katolické.⁵⁵

Klíčovou roli v podpoře reformních náboženských názorů ve venkovských farnostech měly právě zmíněné pozemkové vrchnosti, na jejichž kroky si pravidelně stěžovali i olomoučtí biskupové. Například Marek Khuen posílal od roku 1557 králi stížnosti, že šlechtici sami dosazují na své fary nekatolické kněze. Stížný list poslal i do Uherského Ostrohu, kde poddaní vyhnali katolického faráře a nahradili ho knězem podobojí a do školy dosadili luterského rektora. Stížnosti neustaly ani za Khuenových nástupců. Vilém Prusinovský si v roce 1570 stěžoval nejvyššímu kancléři Království českého Vratislavovi z Pernštejna, že jeho úředník na tovačovském panství se snaží vyhnat ze dvou far katolické kněze.⁵⁶ Biskupství v Olomouci ztrácelo vliv na jednu farnost za druhou. To vedlo k nové úmluvě mezi stavy. Podle domluvy měli poddaní odvádět desátek farářů své farnosti, ať byl jakéhokoli vyznání.⁵⁷

Na začátku 17. století proběhl spor mezi luterským městem Vizovicemi a katolickou vrchností, kterou byl Emerich Doczy z Natluče. Měšťané měli od bývalé vrchnosti privilegium, že na faru by měl být vždy dosazen farář pod obojí. Doczy jim však vnucoval katolického faráře. Spor vyhrály Vizovice a o vhodného duchovního požádaly holešovského děkana.⁵⁸

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ D. Janiš, *Konfesijní poměry*, s. 321.

⁵⁵ Tamtéž, s. 323.

⁵⁶ F. Hrubý, *Luterství*, s. 286.

⁵⁷ Tamtéž, s. 287.

⁵⁸ Tamtéž, s. 13.

2.1 Konfesní politika moravských šlechticů

Rychlému pronikání luterské reformace do českých zemí napomáhaly také příčiny hospodářského rázu. Již za husitských válek šlechta zabrala část majetku vyšších duchovních institucí.⁵⁹ Otázka sekularizace církevního jmění jistě přispěla k rozšíření reformace. Luterská reformace se vracela od latiny k národní řeči, což vedlo k touze zavádět mše v českém jazyce. Nejenom šlechta, ale i měšťtí a venkovští poddaní žádali změny na farách v duchu šířící se reformace.

Příkladem toho je situace ve farnosti Medlov u Uničova. Statek v roce 1569 vlastnil Albrecht z Boskovic. Fara byla tradičně katolická a patřilo k ní několik českých i německých vesnic. Nepořádný katolický kněz ale kvůli stížnosti biskupa odešel a farníci si vybrali kněze Matyáše, jenž dosud působil na faře v Domašově nad Bystřicí.⁶⁰ Albrecht zjistil, že kněz byl luterán, ovšem nechtěl o jeho dosazení rozhodnout, dokud by se nepřesvědčil, že je to přání všech věřících ve farnosti. Proto svolal na kázání všechny české i německé farníky, kteří měli hlasovat o tom, zda s touto změnou souhlasí. Vybraný kandidát nakonec dosazen nebyl, Albrecht ale respektoval přání farníků, že se chtějí hlásit k evangelické víře.⁶¹ Albrecht z Boskovic měl na Moravě několik dalších panství (Úsov, Litovel, Vlasatice), na kterých se německé obyvatelstvo hlásilo k luterství. V roce 1571 žádal ve Wittenbergu dva luterské kněze pro německé fary ve Vlasaticích a Malešovicích. Také do Wittenbergu na vlastní náklady posílal studenty, aby se tam vysvětili na kněze luterského vyznání.⁶²

V této době vzrostl také počet studentů odcházejících z českých zemí na univerzity v Římsko-německé říši a Švýcarsku. Studovat odcházeli poddaní, kteří chtěli dosáhnout ordinace na luterského kazatele, ale i šlechta, jež zde navazovala osobní kontakty s luterskými vzdělanci. Na wittenberské univerzitě bylo jen pro Moravu do roku 1600 ordinováno 260 osob.⁶³ Zmiňovaný Albrecht z Boskovic udržoval korespondenci se dvěma profesory na univerzitě ve Wittenbegu, Georgem Majorem a Fridrichem Wiedebramem.⁶⁴ Žádal od nich odpovědi na věroučné otázky a novou náboženskou literaturu. K dalším šlechticům, kteří si dopisovali

⁵⁹ Tamtéž, s. 290.

⁶⁰ Josef Hrdlička, Marná snaha o konsenzus. Konkurz na faráře na předbělohorské Moravě (Medlov 1567-1571), in: Josef Hrdlička - Pavel Král - Rostislav Smíšek (edd.), Symbolické jednání v kultuře raného novověku. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu, Praha 2019, s. 121.

⁶¹ Tamtéž, s. 126.

⁶² F. Hrubý, Luterství, s. 295.

⁶³ D. Janiš, Konfesijní poměry, s. 84.

⁶⁴ F. Hrubý, Ke stykům Moravy, s. 43. Na konci studie uveřejnil dochované dopisy.

s Wittenbergem, náleželi Jetřich z Kunovic na Uherském Brodě a Jetřich Podstatský z Prusinovic na Jevíčku. Albrechtovi přátelé hrabě Jan Fridrich z Hardeku na Kunštátě a Hartman z Liechtenštejna na Lednici žádali wittenberské profesory o vyslání kněžích na uprázdněné fary.⁶⁵ Tato šlechta pocházející z německých zemí nebo udržující kontakty s tamními duchovními autoritami byla ztotožněná s novou luterskou vírou a dále ji šířila mezi své německé i české poddané na Moravě. Reformaci propagoval také hrabě František z Thurnu, jenž po Albrechtovi z Boskovic získal panství Vlasatice. Přestože moravští luteráni patřili spíše ke stoupencům filipismu, odmítali věroučné sbližování s kalvinismem. Z hlediska počtu věřících bylo luterství na Moravě nejrozšířenější vírou.⁶⁶

Názory reformace se prosazovaly i na dalších moravských šlechtických panstvích, například na statcích Jana staršího Kropáče z Nevědomí, jenž vlastnil Hranice a Drahotuše. V místních farnostech působili luterští kazatelé nejdéle začátkem osmdesátých let 16. století.⁶⁷

2.2 Pokusy o ustanovení luterské církevní organizace

Po rozpadu utrakvistické církevní správy se nekatolíci na Moravě snažili o vytvoření vlastní církevní organizace. První pokus se odehrál v Prostějově, který v tuto dobu vlastnil Vojtěch z Pernštejna. Tvůrci nápadu byli krajský děkan Jan Tietek, rektor školy v Prostějově Jan Facilis Byčkovský a učitel Pavel Aquilinas Vorličný. Roku 1556 došlo ve městě k přijetí prostějovské konfese, jejíž platnost se vztahovala pouze na obvod místního děkanství. Text se skládal z 15 článků a jeho autorem byl Pavel Aquilinas.⁶⁸

Další pokus o sjednocení nekatolíků na Moravě proběhl v roce 1566, kdy byla vytvořena takzvaná moravská konfese. Jejím autorem byl Pavel Aquilinas, který ji vytvořil společně s Benediktem Jičínským z Uherského Ostrohu.⁶⁹ Konfese byla sepsána zřejmě v Uherském Brodě a přijata byla na shromáždění nekatolických duchovních v Prostějově.⁷⁰ Ke konfesi se přihlásilo asi 200 protestantských duchovních.⁷¹ Dokument má 16 článků a na rozdíl od prostějovské konfese se výslovně hlásí k Augustaně. Důraz kladla na řádný křesťanský život. Na většině území neměla

⁶⁵ Týž, Luterství, s. 298-299.

⁶⁶ D. Janiš, Konfesijní poměry, s. 322.

⁶⁷ J. Hrdlička - J. Just - P. Zemek (edd.), Evangelické řády, s. 37.

⁶⁸ J. Just, Luteráni, s. 81.

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ J. Hrdlička - J. Just - P. Zemek (edd.), Evangelické řády, s. 33.

⁷¹ D. Janiš, Konfesijní poměry, s. 321.

moravská konfese dlouhého trvání. Prostějovský děkanát přijal Augustanu a postupem času tohoto příkladu následovaly i další děkanáty. Nejdéle konfese platila v uherskobrodském děkanství, a to až do konce 16. století.⁷² Výlučně na základě augsburského vyznání byla roku 1574 vybudována církevní organizace v Holešově. Bylo zde vytvořeno centrum českojazyčných luteránů na Moravě.

V letech 1574 až 1576 vznikl ve Velkém Meziříčí první český překlad Augustany, jehož autory byli Jakub Kamenický a Šimon Haliaeus. Snaha vymoci na českém králi prostřednictvím saského kurfiřta svolení k veřejnému šíření překladu ale ztroskotala. Na tomto pokusu o sjednocení protestantů na Moravě se dále podíleli Alena Meziříčská z Lomnice, Jan Fridrich z Hardeku a na Kunštátě a Hynek Brtnický z Valdštejna.⁷³ Česky měla být vydána i Apologie k Augustaně, aby se zamezilo jejímu nesprávnému výkladu. Hrabě Hardek chtěl také tisknout některé Lutherovy spisy, ve kterých je vyloženo učení o Večeři Páně. Vydaný církevní řád byl určen pro poddané na jejich panství. Pravděpodobně byl tento dokument určen jako základ budoucí zemské konfese protestantů. Řád se jako konfese neuplatnil, neboť proti tomu vystoupili olomoucký biskup, zemský hejtman Hanuš Haugvic z Biskupic a jeho nástupce Zachariáš z Hradce a na Telči.⁷⁴

Na popud Hynka Brtnického z Valdštejna založila šlechta ze západní Moravy ve Velkém Meziříčí luterskou vyšší školu, aby se zde mohli vzdělávat kněží a mladí luterští šlechtici.⁷⁵ Moravský zemský hejtman a horlivý katolík Zdeněk Lev z Rožmitálu se snažil zabránit pokusům o její vznik a proto poslal Rudolfovi II. stížný dopis. Císař následně vydal zákaz školu postavit. Rudolf II. nezakázal luterské vyznání přímo, ale postavil se proti němu oklikou. Alena Meziříčská, která školu založila, však svoje úsilí obhájila. Prohlásila, že nejde o novou školu, ale o zlepšení již stávající. Teprve když panství získal katolík Ladislav Berka z Dubé, byla zdejší škola uzavřena.⁷⁶

V sedmdesátých letech 16. věku vznikaly na Moravě další církevní řády otevřeně se hlásící k Augustaně. Podle této konfese se organizovali kněží například v Hodoníně, Broumově či Vsetíně, ale také v Kunštátě, který patřil Hardekům, dále

⁷² J. Just, *Luteráni*, s. 82.

⁷³ Tamtéž, s. 83.

⁷⁴ D. Janiš, *Konfesijní poměry*, s. 322.

⁷⁵ F. Hrubý, *Luterství*, s. 301.

⁷⁶ Tamtéž, s. 1-2.

na thurnských Vlasaticích nebo na severní Moravě v Bruntále a Branné.⁷⁷ V roce 1574 vznikl v Holešově církevní řád, který podepsalo pouze několik kněží z okolí.⁷⁸

V roce 1603 byl vytvořen řád na statech Jana Jetřicha z Kunovic. Platil pro Ostroh, Novou Ves, Bojkovice, Pičín, Derfli a Pozlovice. Tento řád však měl sklony ke kalvinismu. V Jimramově, kde církevní řád vydal Jan Dubský z Třebomyslic, bylo zároveň zřízeno literátské bratrstvo, jež se řídilo Augustanou.⁷⁹ V roce 1613 získalo církevní řád rovněž panství Letovice, které v té době vlastnil Jindřich Václav z Thurnu s manželkou Reginou Julianou hraběnkou z Hardeku. Na panství Sovinec na severu Moravy jeho majitel Jan Kobylka z Kobylího zaručoval poddaným, že fary mají být v budoucnu obsazeny evangelickými duchovními.⁸⁰

V poslední čtvrtině 16. století byla moravská evangelická církevní správa rozdělena na čtyři kraje: olomoucký, hradištský, brněnský a znojenský. Místní superintendanti a děkanové měli přednější postavení nad ostatním duchovenstvem. Disponovali také soudní pravomocí.⁸¹ Začátkem 17. století bylo dokončeno vytvoření pevně organizované evangelické církevní správy. Nová církev již neměla nic společného s církví pod obojí v Čechách. Moravská správa evangelíků se prakticky rozpadla na několik místních samospráv podle čtyř krajů. Na rozdíl od teritorií v Římsko-německé říši, kde zeměpán byl i vrchním pánem církve, moravský zeměpán snahy šlechticů zavádět reformaci nepodporoval.⁸²

Jednotná celozemská luterská církevní organizace na Moravě nevznikla. Zatímco pokusy o její vytvoření, které se odehrávaly na jihovýchodní a jihozápadní Moravě, spadaly do poslední třetiny 16. věku, ze severní části markrabství se o nich dochovaly zprávy až ze sklonku 16. a počátku 17. století. Pocházejí z kancionálu Tobiáše Závorky Lipenského, který byl vydán v roce 1606 jako soukromý tisk. Na předmluvě se podíleli hodnostáři nově vznikající církevní organizace. Podepsáni tu byli Jan Pořický, farář v Bystřici nad Hostýnem, Daniel Rurichides, kněz v Lipníku, a Jan Fabricius, duchovní v Kostelci.⁸³ V roce 1615 vydal inspektor Matěj Plorantius svědectví k manskému soudu v Olomouci. Sepsal zde svědectví kněze Jana Coci

⁷⁷ Tamtéž, s. 300; Josef Válka, *Dějiny Moravy II*, Brno 1996, s. 58.

⁷⁸ J. Hrdlička - J. Just - P. Zemek (edd.), *Evangelické řády*, s. 41.

⁷⁹ Ferdinand Hrejsa, *Luterství, kalvinismus a podobojí na Moravě před Bílou horou*, Český časopis historický 44, 1938, s. 325-326.

⁸⁰ F. Hrubý, *Luterství*, s. 301.

⁸¹ Tamtéž, s. 17; J. Válka, *Dějiny Moravy II*, s. 59.

⁸² F. Hrubý, *Luterství*, s. 19.

⁸³ Tamtéž, s. 3.

Sepusia o pomluvě o panu Jiříkovi z Kadeřína na Velkých Petrovicích, kterou na něj uvrhl petrovický katolický farář.⁸⁴ Na severní Moravě existovala „rada starších kněží“, která se scházela nejčastěji v Lipníku nebo v Hranicích, neboť tato panství vlastnily evangelické vrchnosti. Ze záznamů týkajících se smrti inspektora Plorantia vyplývá, že viceinspektor církve byl tehdy farář v Tovačově Daniel Mendric. V čele nekatolické církevní správy na Moravě stál pouze jeden kněz, který měl svého zástupce. Sídlo správy nemělo pevně stanovené místo.⁸⁵ Při volbě inspektora se respektovalo, že inspektorem se má stát dosavadní viceinspektor. Evangeličtí duchovní volili své představené svobodně na valných hromadách, které se konaly v sídle inspektora nebo viceinspektora. V těchto sídlech probíhaly také porady starších kněží, na nichž se rozhodovalo o obsazování far.⁸⁶

V brněnském kraji roli inspektora zastával krajský děkan. Z korespondence třebičského kněze Jakuba staršího Petrozelina Kunštátského a Kateřiny z Valdštejna, manželky Karla staršího ze Žerotína, vyplývá, že i v brněnském kraji obsazování far řešil děkan spolu se staršími.⁸⁷ Ani v jednom kraji se nepodařilo prosadit vyšší správní církevní zřízení na úrovni celé země.⁸⁸ Inspektoři a děkani byli voleni na určitý časový úsek, nikoliv doživotně. K pravomocem správců kněží patřily vizitace far, svolávání schůzí a dosazování duchovních. Kněží byli dobře zabezpečeni. S vrchnostmi uzavírali smlouvy, kde byly sepsány jejich povinnosti a odměny za výkon funkce. Příkladem může být smlouva mezi Karlem Münsterberským a šternberským superintendantem Tobiasem Faberem, která zajišťovala Faberovi byt, dřevo na celý rok, peníze, obilí a další.⁸⁹

Nové luterské církevní organizace na začátku 17. století vydávaly věroučné a bohoslužebné knihy, což vypovídá o jejich institucionalizaci a věroučném upevnění. V roce 1606 napsal Tobiáš Závorka Lipenský knihu *Písně chval božských*, rok poté *Pravidlo služebností církevních*. Tyto dvě knihy se staly základem budování identity luterských českojazyčných sborů.⁹⁰ *Pravidla služebností církevních* byla sepsána ve shodě s Augustanou a stala se pro luterské kněze příručkou, jak správně vést bohoslužbu. *Pravidla* byla vytištěna v tiskárně ve Velkých Němčicích u Židlochovic,

⁸⁴ Tamtéž, s. 4.

⁸⁵ D. Janiš, *Konfesijní poměry*, s. 350.

⁸⁶ F. Hrubý, *Luterství*, s. 6-8.

⁸⁷ Tamtéž, s. 9.

⁸⁸ J. Just, *Luteráni*, s. 99.

⁸⁹ Tamtéž, s. 100.

⁹⁰ Tamtéž, s. 111.

kteřou vlastnil Lipenského syn Václav.⁹¹ Následně byl v téže tiskárně vydán *Katechismus*, základní věroučné dílo. Katechismus byl rychle rozebrán, proto byl v letech 1613 a 1616 vydáván znovu.⁹² V roce 1620 byl vydán také nový kancionál.

Po odtržení moravské země od Čech v roce 1608 předběhla místní šlechta Rudolfův Majestát, když na sněmu odhlasovala svobodu vyznání pro sebe i pro poddané. V roce 1619 se na sněmu v Brně jednalo o zřízení evangelické konzistoře, která by byla vybudována po českém vzoru a která by řešila náboženské spory. Zároveň měla vzniknout škola, kde by studovali noví protestantští duchovní. Konzistoř měla být umístěna v budově jezuitských kolejí v Olomouci.⁹³ Bitva na Bílé hoře ale tyto pokusy odsoudila k nezdaru.

Ještě v únoru 1621 poslali Moravané do Wittenbergu supliku, v níž hájili původní staroluterskou orientaci kněží. Psali v ní, že jenom některé děkanáty uzavřely synkretismus s Jednotou bratrskou a ostatní děkanáty s tím nesouhlasily. Luterství se s Jednotou bratrskou sblížovalo převážně na panství Karla staršího ze Žerotína. Karel podporoval Jednotu bratrskou a jeho manželka Kateřina Žerotínská z Valdštejna byla evangelička. Vlivem Žerotínových postojů docházelo ke sblížení luteránů s Jednotou ve znojensko-jihlavském kraji.⁹⁴ V *Katechismu* i v novém *Kancionálu* z roku 1620 byly sblížovací snahy patrné. V *Kancionálu* již bylo více písní bratrských než luterských.⁹⁵

V brněnském kraji byla situace mírně odlišná. Dokazovala to suplika poslaná začátkem roku 1621 do Vídně kardinálu Ditrichštejnovi. Kardinál se měl přimluvit u dvora, aby císař povolil další svobodu luterské konfese na Moravě. Autoři zdůrazňovali, že moravští luteráni byli věrni původní Augustaně z roku 1530. Tuto supliku napsalo několik urozených paní, podepsané byly například dvě manželky Thurnů, majitelů Letovic a Vlasatic.⁹⁶ Luteráni na Moravě se rozdělili na frakci staroluterskou a melanchtonskou, jenž se přikláněla ke spojení s Jednotou bratrskou. Tiskárna ve Velkých Němčicích u Židlochovic vytiskla roku 1615 knihu *Vysvětlení křesťanského katechismu*, což byl protest proti synkretismu a ovlivnění moravské evangelické církve kalvinismem.⁹⁷

⁹¹ Tamtéž.

⁹² F. Hrubý, Luterství, s. 21.

⁹³ Tamtéž, s. 23-24.

⁹⁴ Tamtéž, s. 25-27.

⁹⁵ Tamtéž, s. 28.

⁹⁶ Tamtéž, s. 32.

⁹⁷ Tamtéž, s. 32, 34.

Naopak v hradišřském kraji zvítězil čistý kalvinismus.⁹⁸ Staroluterská opozice proti sjednocování s Jednotou bratrskou byla převážně v Olomouckém kraji, protože tento kraj byl ovlivněn Slezskem, které respektovalo luterskou Augustanu z roku 1530.⁹⁹

⁹⁸ Tamtéž, s. 37.

⁹⁹ Tamtéž, s. 241.

3. Hrabata z Thurnu a Valsassina

Thurnové pochází ze severu Itálie. Rod Thurnů se v průběhu let rozdělil na několik větví. Rodina hrabat z Thurnu a Valsassina, z Vilalty a Spessy se dále dělí na tři linie. Hrabata Thurn-Valsassina-Como-Vercelli se rovněž dále rozdělují. Dalšími větvemi jsou Thurnové ve Veroně, Taxisu, ve Švýcarsku a linie hoferská.¹⁰⁰

Italští della Torre vystupovali na přelomu 13. a 14. století jako vládcí Milána a okolí. Už ve 12. století byli uváděni jako držitelé hrabství Valsassina. V letech 1273 až 1365 čtyři představitelé zastávali úřad aquilejského patriarchy.¹⁰¹

Na počátku novověku Thurnové vstupovali do služeb Habsburků. Například Jiří della Torre se stal diplomatem a vyslancem Maxmiliána I. u cara Ivana III. Do poloviny 16. století ovšem della Torre neovládali německý jazyk. Teprve třetí větev, která se od 14. století objevovala mezi leníky knížat ve městě Gorici, začala mluvit německy. Knížectví gorické patřilo od roku 1500 Habsburkům, proto se větev della Torre začala germanizovat a změnila si jméno na von Thurn. Z této odnože původně italského rodu vyšli všichni Thurnové, kteří se v pozdější době vyskytovali v zemích ovládaných Habsburky. Zakladatelem této větve byl Antonio della Torre, jenž zastával úřad hejtmana v Terstu. Jeho čtyři synové získali za služby prokázané Habsburkům mnohé statky. Syn Ondřej založil rakouskou linii, další syn Vít linii českomoravskou, která zanikla ve druhé půlce 17. století.¹⁰²

Vít z Thurnu se narodil v roce 1471. Původně nevlastnil žádné jmění. Statky, které po své smrti zanechal, byly povětšinou dary zeměpána. V roce 1500 se oženil s Biankou Polyxenou de Simoneti. Sňatek se konal v Augsburgu, kde právě pobýval císařský dvůr. Svatby se zúčastnil i sám císař. Zejména díky přízni Ferdinanda I. získal majetek a zastával důležité funkce. V roce 1525 byl jmenován hejtmanem Kraňska a opatrovatelem lublaňského hradu, odkud mu plynuly značné příjmy. Stal se také radou krále Ferdinanda a hofmistrem jeho dětí.¹⁰³ Doživotně mu král zapsal krajinské panství Oberstein, Pillichgrätz a Weisenfels v Kraňsku. Později mu tato panství byla darována jako dědičná léna rodu.¹⁰⁴ Získal také panství Kreuz, které bylo nejvýznamnější. Habsburkové udělili Vítovi a jeho bratrům titul svobodných pánů s přídomkem zum Kreuz. V roce 1541 vydal císař Karel V. listinu, ve které udělil Vítovi a jeho

¹⁰⁰ Ottův slovník naučný XXV, Praha 1906, s. 406.

¹⁰¹ F. Hrubý, Hrabata, s. 76.

¹⁰² Tamtéž, s. 77-78.

¹⁰³ Tamtéž, s. 78.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 79.

potomkům hraběcí titul. Jako hrabě měl také právo účastnit se říšských sněmů. Vít z Thurnu zemřel 25. února 1547 ve věku 76 let.¹⁰⁵

Vítovým jediným synem byl František. Narodil se v roce 1509 a jeho kmotrem se v zastoupení stal císař Maxmilián. Mladík vyrůstal na Ferdinandově dvoře. Zde se jeho přítelem stal budoucí arcikníže Ferdinand Tyrolský. Ve službách Habsburků bojoval Vítův syn v Uhrách proti Turkům. V Bělehradě za to byl pasován na rytíře. V roce 1533 se oženil s Ludmilou Berkovou z Dubé.¹⁰⁶ Od roku 1541 byl radou a komořím Ferdinanda I. Po vyplacení gorického hrabství zastával František úřad správce tohoto území. V roce 1558 je Thurn jmenován mezi kmotry dítěte arciknížete Ferdinanda a Filipíny Velsеровé. Za své věrné služby Ferdinandovi Tyrolskému dostával František Thurn 1000 tolarů ročně z důchodů solivaren.¹⁰⁷ V roce 1568 požádal Thurn o propuštění ode dvora. Palatinát, který měl dosud pouze do konce života, získal dědičně pro sebe a vždy pro nejstaršího syna. Díky tomu měli Thurnové právo jmenovat na vlastních statcích písaře a notáře, legitimovat nemanželské děti a povyšovat do šlechtického stavu. Když roku 1568 vymřel v Luenzi v Tyrolích rod Luegů, udělil arcikníže Františkovi dědičně i titul purkrabí v Luenzi. V dalších listinách byly Františkovi z Thurnu přiznány různé důchody a privilegia. Roku 1560 se Thurn na arciknížecím dvoře v Praze podruhé oženil. Za ženu si vzal Barboru Šlikovou. Po opuštění dvora v roce 1568 se přestěhoval do Čech a koupil zde panství Lipnici od Buriana Trčky z Lípy.¹⁰⁸ Městu v roce 1566 udělil svobody. Po Františkově smrti zdědil Lipnici jeho syn Martin, který hrad prodal roku 1594 Janovi Rudolfovi Trčkovi z Lípy.¹⁰⁹ Rudolf II. udělil Thurnovi povolení těžít v Čechách stříbro. František požádal císaře Maxmiliána II. o potvrzení titulu hrabat z Valsassiny, jelikož italští předkové della Torre kdysi drželi valsassinské hrabství.¹¹⁰ V roce 1574 Thurn zakoupil na jižní Moravě panství Vlasatice a Prštice.¹¹¹ Od té doby žil František z Thurnu trvale na svých statcích v Čechách a na Moravě. Zemřel na Vlasaticích 25. února 1586.¹¹² Z pozůstalosti vyplynulo, že dluhy se téměř rovnají ceně všech českých a moravských statků.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 79-80.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 80.

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 82.

¹⁰⁸ August Sedláček, Hrady, zámky a tvrze Království českého XII, Praha 1997, s. 73.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 74.

¹¹⁰ F. Hrubý, Hrabata, s. 88.

¹¹¹ Ladislav Hosák, Historický místopis země moravskoslezské, Praha 2004², s. 243.

¹¹² F. Hrubý, Hrabata, s. 91.

Před svou smrtí František uzavřel s nejstarším synem smlouvu, že syn Jiří není povinen platit žádné dluhy.¹¹³ To se nelíbilo čtyřem mladším bratrům, proto žádali, aby se o pohledávky všech pět bratrů podělilo stejným dílem. Nejstarší Jiří nesouhlasil a žaloval své sourozence u komorního soudu.¹¹⁴ Soud spor rozhodl ve prospěch Jiřího. Mladší bratři si ulehčili svatbami. Jejich bohaté manželky od nich mohly odkoupit jejich statky za hotové peníze a synové Františka tak mohli splácet otcovy dluhy. Museli ovšem zastavit i rodinné klenoty u pražského Žida Marka Merdochaje Meyzla a prodávat cennosti svých manželek.¹¹⁵

Nejmladším synem Františka z Thurnu byl Jindřich Matyáš, který se narodil v roce 1567. Do roku 1574 bydlel s rodiči na rodném zámku Lipnice, po koupi panství Vlasatice se odstěhovali na Moravu. V době smrti rodičů doprovázel císařského vyslance na jeho cestě do Cařihradu. V turecké metropoli získal od vlády sultána průvodní list a vydal se na cestu do Sýrie, Persie, Arábie a Egypta.¹¹⁶ Během těchto cest jeho statky spravoval bratr Jeroným. Po návratu v roce 1587 se nejprve usídlil na tvrzi Cvrčovice,¹¹⁷ později je prodal a přesídlil na Malešovský mlýn. Z nového domova odjížděl jen krátce do Prahy jednat o dluhách po otci Františkovi. Nemohl své zadlužení řešit jinak, než prodejem statků. Postupně odprodával svůj majetek okolním statkářům. Pozemky prodával pod cenou. Například ves Charváty prodal Adamovi z Dietrichštejna za 17000 zlatých, o několik let později ves koupil Matyášův bratr Jeroným zpět za 23142 zlatých.¹¹⁸ Po splacení své části otcových pohledávek mu zbyl pouze Malešovský mlýn a malá hotovost. Našel si bohatou nevěstu a v roce 1590 se oženil s Magdalénou, dcerou rakouského šlechtice Bernarda Lva Galla z Rudolfsecku. Po smrti tchána připadly Jindřichu Matyáši statky Aspern a Lossdorf. Bratru Martinovi prodal poslední moravský statek, totiž Malešovský mlýn. Když mu zemřela jeho rakouská manželka, odstěhoval se z rakouských zemí a vstoupil do politiky.¹¹⁹ V době stavovského povstání stál Jindřich Matyáš v čele protestantských stavů.¹²⁰ Po příchodu krále Fridricha stanul i v čele moravského odboje a byl jmenován generálem. V roce 1620 vystupuje Jindřich Matyáš jako vlastník Hodonína, který získal z konfiskací

¹¹³ Tamtéž, s. 90-91.

¹¹⁴ Tamtéž, s. 92.

¹¹⁵ Tamtéž, s. 94.

¹¹⁶ Tamtéž.

¹¹⁷ L. Hosák, Historický místopis, s. 975.

¹¹⁸ F. Hrubý, Hrabata, s. 95.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 96.

¹²⁰ Ottův slovník naučný XXV, s. 405.

po Zdeňku Žampachovi.¹²¹ Panství Hodonín bylo druhé největší na Moravě a svou hodnotou převyšovalo dosavadní Matyášův majetek. Z Hodonína odešel do exilu, odkud se už nikdy nevrátil. Jeho odchod kritizovali příslušníci thurnské rodiny.

Již v roce 1591 zemřel nejstarší bratr Jiří z Thurnu. Zanechal po sobě nedospělého mužského dědice a dvě dcery, Johanu Kunhutu a Bianku Ludmilu. Kunhuta brzy po otcově skonu vstoupila do kláštera. Z tohoto vyplývá, že Jiří byl katolík, na rozdíl od ostatních bratrů, kteří byli luterského vyznání.¹²² Nedlouho po Jiřím zemřel i jeho malý syn. Moravští Thurnové tak získali statky po nejstarším bratrovi. Případly jim statky Svatý Kříž, Rubia a Vileš v Goricku, polovina Grätzu a rodová léna, která měl v držení Jiří jakožto nejstarší z dědiců. Všechny tyto nově nabyté statky byly bez dluhů.¹²³ Bratři se domluvili, že přenechají vše Jindřichu Matyáši pod podmínkou, že jim vyplatí jejich podíly. Po vzoru svého bratra Jana Jakuba se Jindřich Matyáš rozhodl pro vojenskou kariéru. Účastnil se války proti Turkům v Uhrách. Současně zastával i některé dvorské funkce, například doprovázel arcivévodkyni Annu na cestě do Polska, kde se měla stát ženou krále Zikmunda.¹²⁴

Na konci 16. století se ve vládních kruzích prosadilo katolictví. Jindřich Matyáš ale právě v tuto dobu začal pociťovat odpor ke katolictví, neboť viděl důsledky násilné rekatolizace v jižních zemích. Proti ní vedla místní šlechta politický zápas. Vedoucími osobnostmi byli v Krajině a Goricku Matyášovi luteránští bratřenci. Rekatolizace přispěla k jeho rozhodnutí prodat jižní statky. Jan Rudolf Trčka z Lípy odkoupil od Martina z Thurnu zpět lipnické panství, starodávné rodové sídlo, a za to Jindřichovi Matyášovi v roce 1605 prodal panství Veliš u Jičina.¹²⁵ Jindřich Matyáš prodal také Rubium a Vileš v Goricku a odstěhoval se do Čech. Nebyl tehdy už v císařském vojsku, ale ve službách stavů. Stanul mezi mluvčími nekatolické stavovské opozice.¹²⁶

Po smrti první manželky si Jindřich Matyáš nechal Lossdorf pro syna Bernarta a Aspry propadly věřitelům. Panství Lossdorf trvale ztratil až po českém stavovském povstání. Roku 1612 zdědil hrabě po bratru své matky Jeronýmovi Šlikovi Vintířov.

¹²¹ L. Hosák, *Historický místopis*, s. 978.

¹²² F. Hrubý, *Hrabata*, s. 96.

¹²³ *Tamtéž*, s. 97.

¹²⁴ *Tamtéž*.

¹²⁵ August Sedláček, *Hrady, zámky a tvrze Království českého V*, Praha 1995, s. 260.

¹²⁶ F. Hrubý, *Hrabata*, s. 98; Miloš Pojar, *Jindřich Matyáš Thurn. Muž činu*, Praha 1998, s. 63-81.

Dosáhl úřadu purkrabího na Karlštejně a stal se tak jedním z nejpřednějších nekatolických šlechticů.¹²⁷

Ostatní synové hraběte Františka z Thurnu měli osudy jednodušší. Martin je v pramenech popisován jako vysoký pán nevelkých duševních kvalit.¹²⁸ S manželkou Annou z Rogendorfu měl dva syny, Jindřicha Václava a Jana Viléma. Martin Thurn rozprodal zděděnou Lipnici a Německý Brod a od Jindřicha Matyáše si koupil Malešovský mlýn. Zemřel zde v roce 1611. Jeho syn Jindřich Václav se v roce 1613 oženil s Reginou z Hardeku a po její brzké smrti zdědil po ní panství Letovice, k nimž přikoupil blízký Borotín. Druhým manželstvím s Mandalenou z Žerotína, vdovou po Bohušovi z Zástřízl, získal panství Letonice.¹²⁹ Jměním v ceně 200000 zlatých se zařadil mezi zámožné členy panského stavu.¹³⁰ Jan Vilém zemřel mladý, ve dvacátých letech 17. století je v pramenech uváděn jako nebožtík. Martin z Thurnu měl také dvě dcery. Mandaléna se provdala za Zdeňka Brtnického z Valdštejna na Brtnici, Budějovicích a Sádku. Alžbětu si vzal za ženu Ladislav Velen ze Žerotína, který se později stal vůdcem stavovského odboje na Moravě. Seznámení s Jindřichem Matyášem Thurnem, strýcem budoucí nevěsty, v jehož domě proběhly námluvy, se Velenovi stalo osudným.¹³¹

Jan Jakub se od mládí věnoval vojenské kariéře. Bojoval na jihu rakouských zemí po boku svého bratrance Jobst Josefa Thurna. Vyznamenali se spolu i v bitvě u Slunu, kde porazili Turky. V roce 1586 se oženil s Mandalenou, dcerou Mikuláše Zrinského, neteří Viléma a Petra Voka z Rožmberku.¹³² Zahynul v nových válkách v Uhrách. Brzy zemřela i Mandaléna a zůstal po nich sirotek František Mikuláš.

Druhorozený Františkův syn Jeroným Václav si vzal za manželku hraběnkou Annu z Hardeku. Jeronýmovo jméno se často objevovalo v kruhu protestantů, který se vytvořil okolo Karla staršího ze Žerotína.¹³³ Byla mu nabídnuta funkce nejvyššího zemského sudího pod podmínkou, aby přísahal na katolickou formuli. Thurn to odmítl a trestu unikl pouze odjezdem do lázní. V této době náboženské nesnášenlivosti se

¹²⁷ F. Hrubý, Hrabata, s. 99.

¹²⁸ Tamtéž, s. 100.

¹²⁹ L. Hosák, Historický místopis, s. 980.

¹³⁰ F. Hrubý, Hrabata, s. 100.

¹³¹ Týž, Ladislav Velen z Žerotína, Praha 1930, s. 45.

¹³² Týž, Hrabata, s. 101; Václav Bůžek - Ondřej Jakubec - Pavel Král, Jan Zrinský ze Serynu, Praha 2009, s. 24.

¹³³ Tomáš Knoz, Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa, Praha 2008, s. 218.

Jeroným Václav snažil vyřešit náboženskou otázku trvale. Thurn zemřel dne 27. září 1613 na Vlasaticích.¹³⁴

Františkovi mladší synové byli luterského vyznání, ačkoliv jejich otec byl původně katolík. Pod vlivem své druhé ženy se František v dospělosti obrátil také k luterství. Rodina Thurnů tak přestala být loajální Habsburkům a postavila se do opozice vůči jejich politice.¹³⁵

Podobnou cestou se ubírala i další thurnská větev, která žila v Krajině a Goricku a Františkovy syny s ní pojily příbuzenské i majetkové vazby. Příslušníci této větve se po násilné rekatolizaci a náboženských bouřích taktéž přiklonili k luterskému vyznání. Thurnové v Goricku usilovali o získání starých rodových lén, o které byl po bitvě na Bílé hoře Jindřich Matyáš připraven.¹³⁶

Jeroným Václav Thurn měl pět dětí, syny Víta Jindřicha a Jana Jakuba, dcery Zuzanu, Bianku Polyxenu a Ludmilu. S ohledem na množství hotovosti a klenotů a na odhadnutou cenu nemovitostí lze rodinu Jeronýma Václava počítat k zámožným pánům. Starší syn Vít Jindřich se v roce 1615 oženil s luteránkou Zuzanou z Tiefenbachu. Jeronýmovy dcery na Moravě nezůstaly. Odstěhovaly se do Rakous a bydlely u své tety Salome Šlikové, manželky Ambrože z Thurnu, nejvyššího hofmistra Ferdinanda II. V jejich domácnosti a u dvora se dcery ocitly v katolickém prostředí, ačkoliv Salome až do své smrti zůstávala luteránkou. Bianka Polyxena se v roce 1617 provdala za katolíka Rombalda z Colalta.¹³⁷ Příbuzní Bianky nebyli ze sňatku nadšeni. První odpověď na Colaltovu žádost o její ruku proto byla zamítavá. Příbuzní měli oprávněně strach o Biančino luterské vyznání. Brzy začal Rombald obracet svou ženu na katolictví. Bianka i Colalto její konverzi ke katolictví tajili. V červnu 1617, kdy se svatba blížila, onemocněla nevěsta, jelikož věc vyšla najevo. Pod tíhou výčitek nekatolických příbuzných, hlavně starší sestry Zuzany, provdané Hajsenstejnové, se Bianka Polyxena rozhodla veškeré kontakty s Colaltem ukončit a odjela zpět do Čech na panství svého strýce Jindřicha Matyáše.¹³⁸ Colalto však o nevěstu nechtěl přijít. Napsal Matyáši Thurnovi několik dopisů. Jindřich Matyáš se sňatkem nakonec souhlasil, pokud by Colalto zanechal Biance náboženskou svobodu

¹³⁴ F. Hrubý, Hrabata, s. 103.

¹³⁵ Tamtéž, s. 104.

¹³⁶ Tamtéž, s. 108.

¹³⁷ Pavel Balcárek, *Dobyvatel Mantovy*, Studie Muzea Kroměřížska, 1990, s. 78.

¹³⁸ F. Hrubý, Hrabata, s. 309.

a nenutil ji ke katolictví. Dne 16. srpna 1617 byla skutečně ve Vídni podepsána manželská smlouva, kterou za nevěstu podepsal její bratr Vít Jindřich.¹³⁹

V roce 1618 si bratři rozdělili majetek po otci. Vít Jindřich se stal majitelem Vlasatic, Jan Jakub zdědil Dolní Dunajovice, které byly menší, proto měl Jan Jakub doplatit bratrovi rozdíl. Roku 1618 prodal Jan Jakub Dunajovice Zikmundovi z Tiefenbachu.¹⁴⁰ Po vypuknutí českého stavovského povstání vstoupili oba bratři do moravského vojska. Mladší Jan ovšem ještě před připojením Moravy k povstání odjel do ciziny a po svém návratu tak byl ušetřen vyšetřování i trestu. Vůdcem povstání na Moravě byl Ladislav Velen ze Žerotína, jenž měl za manželku Vítovu sestřenicí. Po prvotním neúspěšném jednání o připojení protestantských moravských stavů k českému povstání vtrhnul Jindřich Matyáš na Moravu a připojení provedl násilím.¹⁴¹ O přechodu moravských pluků na stranu českých nekatolických stavů rozhodl Jindřichův synovec Vít z Thurnu. Za trest byly při kárné výpravě na Moravu spáleny Vlasatice.¹⁴² Vít Jindřich bojoval se svým plukem na Bílé hoře proti císařskému vojsku.¹⁴³ Po bitvě chtěl raději přestoupit na katolickou víru, k čemuž nakonec nedošlo. Za svou účast na povstání byl uvězněn na Špilberku u Brna, kde byli věznění nejpřednější z moravských povstalců. Ačkoliv kardinál Dietrichštejn mohl propustit některé vězně, Thurn mezi nimi nebyl. Po prosebném dopisu kardinálovu sekretáři P. Piccinardimu byla Vítovi v září zmírněna vazba.¹⁴⁴ Byl převezen do vězení v brněnské radnici. V prosinci byl Thurn propuštěn do svého domu.¹⁴⁵

Na začátku roku 1622 poslal kardinál k Thurnovi dva jezuity, jejichž prostřednictvím mu nabídl odkup zadluženého panství Vlasatice. Vít Jindřich souhlasil. Všechny jeho cennosti byly zkonfiskovány.¹⁴⁶ Na jaře Thurn dostal milost i se svým letovickým bratrancem Jindřichem Václavem. Po omilostnění se obrátil na císaře, aby mu byly zpět odprodány Vlasatice. Císař však vydal list, kterým Vlasatice zůstaly kardinálu Dietrichštejnovi. Za Vlasatice v roce 1623 připadly Thurnovi dva statky z konfiskací, Louka u Jihlavy a Slavětice u Znojma.¹⁴⁷ Císař později přidělil Vítu

¹³⁹ Tamtéž, s. 311; P. Balcárek, *Dobyvatel*, s. 79.

¹⁴⁰ L. Hosák, *Historický místopis*, s. 245.

¹⁴¹ František Matějka, *Morava za třicetileté války*, Praha 1992, s. 6-8.

¹⁴² F. Hrubý, *Hrabata*, s. 313.

¹⁴³ Tamtéž, s. 314.

¹⁴⁴ F. Matějka, *Morava za třicetileté války*, s. 92-93.

¹⁴⁵ F. Hrubý, *Hrabata*, s. 315-316.

¹⁴⁶ Tomáš Knoz, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006, s. 789.

¹⁴⁷ L. Hosák, *Historický místopis*, s. 47, 135.

Jindřichovi stará thurnská léna v rakouských zemích, která před povstáním držel strýc Jindřich Matyáš. V roce 1634 zemřela Thurnovi manželka a odkázala mu 25000 zlatých.¹⁴⁸ Peníze byly uloženy u kardinála. S Dietrichštejnem se o svém dědictví po ženě přátelsky domluvil. Vít Jindřich zemřel o rok později. Jeho univerzální dědičkou se stala sestra Bianka Polyxena, která u císaře Ferdinanda III. zahájila proces s kardinálovým dědicem, ve kterém se snažila získat zpět Vlasatice.¹⁴⁹

Jana Jakuba zachránil před podobným osudem odjezd do ciziny. V roce 1623 však také přešel na stranu císařských nepřátel, proto mu byl majetek ve výši 800000 zlatých zkonfiskován.¹⁵⁰ Do roku 1637 působil jako důstojník ve švédském sboru. Dne 4. dubna 1637 napsal Jan Jakub dopis kancléři Oxenstiernovi, kde složil své vojenské funkce. Od tohoto dopisu nejsou žádné další zprávy o Thurnovi. Jelikož neměl žádné děti, vymizela jím vlasatická linie.¹⁵¹

V době povstání žili na Moravě další Thurnové. František Mikuláš byl sirotek po Janu Jakobovi a Mandaleně Zrinské. Držel Prštice a Cvrčovice.¹⁵² Stavovského povstání se neúčastnil, proto mu císař udělil pardon pod podmínkou, že se stane katolíkem. František Mikuláš neměl mužského potomka, všechno jeho jmění po jeho smrti zdědila dcera Sybila Polyxena, která se provdala za Václava hraběte z Opersdorfu a na Velkých Heralticích ve Slezsku. Dědictví po otci v roce 1642 prodala a tím tato linie rodu Thurnů vymizela z Moravy.¹⁵³

Dalším Thurnem žijícím na Moravě byl Jindřich Václav na Letovicích, Letonicích a Borotíně.¹⁵⁴ Také Jindřich Václav se zapojil do povstání. Byl dosazen mezi direktory a každý list, jenž direktori vydali, je opatřen jeho pečeti. Byl také jmenován do stavovského zemského soudu. Po bitvě na Bílé hoře byl ušetřen zatčení. Na přímlovu Karla staršího ze Žerotína mu císař udělil generální pardon.¹⁵⁵ Další zprávy o něm chybí. Jeho sestra Alžběta, manželka Ladislava Veleny ze Žerotína, zemřela v roce 1622. Druhá sestra Mandalena patřila do fraucimoru Marie Magdalény Trčkové. Zde ji potkal Zdeněk Brtnický z Valdštejna a zamiloval se do ní. Setkal se s jejím otcem Martinem z Thurnu, který s jejich sňatkem souhlasil. Manželství trvalo až do jara 1617,

¹⁴⁸ F. Hrubý, Hrabata, s. 327.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 324.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 327.

¹⁵¹ Tamtéž, s. 328.

¹⁵² L. Hosák, Historický místopis, s. 243, 232.

¹⁵³ F. Hrubý, Hrabata, s. 328.

¹⁵⁴ L. Hosák, Historický místopis, s. 318.

¹⁵⁵ Libuše Urbánková (ed.), Povstání na Moravě v roce 1619. Z korespondence moravských direktorů, Praha 1979, s. 20, 25.

kdy Mandalena zemřela.¹⁵⁶ Jindřich Václav měl syna Karla Kašpara. Prameny uvádí, že se pravděpodobně v roce 1643 oženil, ale žena od něj odešla po dvou letech do kláštera kvůli jeho týrání. V roce 1649 byla na Karla Kašpara podána žaloba pro „*rozdílné smilné a cizoložné vejstupky*“ a pro zločin únosu.¹⁵⁷ Zemřel brzy po sepsání závěti v roce 1654 ve vězení na Špilberku. Zbyli po něm syn a dcera. Maxmiliána Františka Teresie se provdala za Karla Maxmiliána Sedlnického na Lenhartovách, Zábřeze a Radíkovách. František Leopold je v pramenech uváděn bez statků, jelikož jeho otec za svého života vše prodal.¹⁵⁸

Syn výše zmíněného Jindřicha Matyáše František Bernard zemřel v roce 1628 ve válce Švédů proti Polákům. Vnuk Jindřich sloužil ve švédské armádě jako důstojník a zahynul ve válce s Rusy u Rigy. Za věrně služby udělil švédský král Gustav Adolf v roce 1627 Františku Bernardovi statky u města Pernavy v Livonsku. V roce 1636 sem odcestoval i starý Jindřich Matyáš a 26. ledna 1641 tu vydechl naposledy. Jeho vnuk žádal Vídeň o milost a možnost návratu do Čech, ale marně.¹⁵⁹

¹⁵⁶ Ondřej Podavka, Zdeněk Brtnický z Valdštejna. Učený šlechtic a jeho deník z cest, Praha 2018, s. 207-211.

¹⁵⁷ F. Hrubý, Hrabata, s. 329.

¹⁵⁸ Tamtéž.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 332.

4. Letovice 1613

Roku 1613 vlastnili Letovice hrabě Jindřich Václav Thurn společně se svou manželkou Reginou Julianou rozenou z Hardeku. Dědička panství Regina Juliana totiž vložila v roce 1613 do moravských desk zemských smlouvu o spolku, v níž ustanovila svého chotě „*pravým a jednostejným společníkem*“ svých majetků a dědicem všeho v případě její smrti.¹⁶⁰ Za předchozích majitelů, hrabat z Hardeku, se na panství rozšířilo luterství a většina obyvatel se hlásila k evangelíkům.¹⁶¹

K potvrzení příslušnosti letovické městské obce k luterské reformaci došlo roku 1613, kdy se odehrálo několik událostí, které se měly stát zárukou budoucího výkonu luterské reformace ve městě. Jejich aktérem byla vrchnost, městská obec i představitelé farní správy. Oba urození majitelé panství na konci uvedeného roku vydali městské obci listinu, již bude pozornost věnována níže. Spolu s ní publikovali rovněž církevní řád, který se však do dnešních dnů nedochoval. Vrchnost v uvedeném roce také doplnila znění pravidel letovického literátského bratrstva z roku 1596. Městská rada založila novou pamětní knihu, na jejíž první strany přepsala text listiny z prosince 1613. Spolu s ní do ní dala vepsat starší vrchnostenskou instrukci z roku 1561, soupis vybavení letovického farního kostela a také důchodů, vyplácených pravidelně letovickému faráři. Zmiňovaná městská kniha tak navázala na starší městskou pamětní knihu, vedenou v Letovicích v letech 1497 až 1570.¹⁶²

4.1 Listina

V lednu 1613 předal letovický primátor vrchnosti žádost, aby bylo patronátní právo k letovické faře přeneseno na městskou obec. Hraběcí pár žádosti po čase vyhověl a 2. prosince vydal požadovanou listinu.

V intitulaci listiny Thurn uvedl, že listinu vydal společně se svou manželkou a spolumajitelkou panství, hraběnkou Reginou Julianou, rozenou z Hardeku na žádost svých městských poddaných. Předal v ní patronátní právo, které dosud vlastnila vrchnost, letovické městské radě, na jejíž žádost také měla být listina vydána. Nově nabytý patronát radním umožňoval dosazovat na faru kněží augsburského vyznání podle konfese z roku 1530: „*na tu faru letovskou faráře hodné pořádné, lidi dobré vedle*

¹⁶⁰ F. Matějka (ed.), *Moravské zemské desky*, s. 456.

¹⁶¹ E. Hejlová, *Letovice*, s. 18.

¹⁶² Ludmila Sulitková, *Vývoj městských knih v Brně ve středověku*, Praha 2004, s. 68.

Confessi Augspurské, kteráž léta 1530 na sněmu říšském [...] podána [...] zachovávali, sobě jednati, dosazovati a podávati mohli, a moc měli, bez všelijaké překážky.“

Jindřich Václav zároveň s tím potvrdil luterskou orientaci letovické školy, která zůstávala pod správou městské rady. Konšelé měli do školy dosazovat vhodné učitele: *„také školu ve své moci a opatrování míti a správce školní k vyučování mládeže hodné a poctivé osoby jednati mají [...] svobodnou vůli míti budou.“* Vrchnost přitom neměla do školní správy nijak zasahovat: *„beze vsí překážky našich erbů a potomků našich budoucích pánů a držitelů panství letovského bezpečně stále a svobodně zůstávati má.“*

Listina dále garantovala odvádění pravidelných desátků a důchodů letovickým farářům, které byly zapsané ve zvláštním rejstříku: *„aby osoby církevní při chrámu Páně [...] své náležité opatření a slušné vychování míti mohli, dosti poctivými stálými a jinými povinnostmi [...] také i desátky [...], jakž to registra toho záduší v sobě pořádně obsahují, vedle potřeby opatřeno jest.“*

Městská rada mohla svobodně přijímat faráře. Měl mu být zachováván náležitý důchod, který mu odevzdávali poddaní, případně s ním měla být uzavřena smlouva na odpovídající peněžitou sumu. V případě přebytků neměly být peníze použity na nic jiného, než na výchovu mladého kaplana, školního učitele nebo *„osob při škole a církvi potřebných.“* Pakliže by se některé místní chudé dítě hodilo ke studiu, mohlo být také finančně podporováno ze špitálních důchodů. Pokud by probíhaly stavební práce na kostele, škole nebo špitále, *„lidé, kteříž k faře náležejí, při takovém stavení volně se užívati budou moci.“* Měly být zvoleny dvě osoby z městské obce k opatrování důchodů a užitků fary a špitálu. Jestliže by letovická obec chtěla přikoupit louky nebo celé popluží pro vzdělání kněží, zaopatření školy nebo špitálu, neměl jim v tom nikdo bránit, a to ani budoucí majitelé panství.

Pokud by letovickým obyvatelům někdo upíral právo na svobodnou kolaturu, mohli se obrátit na nejvyšší úředníky a zemský soud.

Jako svědci na listině vystupovali Pertolt Bohobud z Lipé a na Moravském Krumlově, Bernard ze Žerotína a na Rudě, Zikmund z Tiefnbachu a na Dolním a Horním Mayerhofu, Jemnici, Velkých Němčicích, hradě Veverří a Nejperku, František Mikuláš z Thurnu, Jetřich ze Žerotína a Jan starší Kobylka z Kobylího.

Jednalo se o velmi důležitou listinu. Proto hrabě i letovická městská rada vzápětí napsali několik prosebných dopisů do Jihlavy s žádostí, aby zde mohli uložit originál dokumentu, protože Letovice zřejmě nedisponovaly dostatečně bezpečným místem, kde by listina mohla být uložena. Současně s prosbou o uložení listiny požádali

jihlavskou městskou radu, aby jim vyhotovila vidimus písemnosti, který by byl k dispozici v Letovicích. Jihlavští radní listinu poprvé odmítli přijmout, a to s odůvodněním, že rada nebyla k rozhodnutí kompletní, poněvadž někteří z konšelů byli právě na cestách. Letovická rada tedy později svou žádost opakovala. Tato druhá prosba již byla úspěšná. Delegace vyslaná letovickou městskou obcí předala 13. května 1614 originál listiny jihlavské městské radě. Ta následně vydala letovickým na jejich žádost vidimus jejich nové listiny.

4.2 Literátské bratrstvo

Literátská bratrstva byla sdružení laiků, kteří se věnovali latinskému, českému i německému bohoslužebnému zpěvu. Takové korporace do konce 16. století existovaly prakticky ve všech českých i moravských městech.¹⁶³ Činnost těchto sdružení regulovaly zvláštní normy, vydávané zpravidla městskými vrchnostmi. Ve statutech býval nejprve vysvětlen cíl bratrstva, kterým bylo zvelebení mše zpěvem. Poté byla vyčtena pravidla chování členů a popsán pohřeb bratří. V čele bratrstva byli „starší“, kteří vedli veškerou správu korporace. V menších sdruženích byli zpravidla dva, ve velkých pak čtyři. Volili je členové bratrstva na rok.¹⁶⁴ Starší reprezentovali bratrstvo u městských soudů a při jiných právních jednáních, proto u sebe měli spolkovou pečeť. Svolávali schůze a řídili jednání. Také předkládali návrhy na přijetí nových členů, které schvalovala valná hromada. Bratrstva mívala značná jmění. Mnohdy jim náležel dům ve městě. Pro správu jmění musela vést registra, kam se zapisovaly příjmy a výdaje. K uchovávání peněz sloužila pokladnice, od které měl každý starší klíč. Členové do pokladnice čtyřikrát ročně odváděli členský příspěvek, jehož výše byla v různých lokalitách odlišná.¹⁶⁵ Bratřím také náležela povinnost dohlížet na místní školu.

V 16. století bylo na Moravě literátských bratrstev celkem dvacet. Vznikaly podle vzoru bratrstev v Čechách. Již v roce 1516 vzniklo bratrstvo v Třebíči, které bylo schválené listinou Jana z Pernštejna, tehdejšího majitele panství. Toto bratrstvo bylo původně katolické. Utrkvismus se v Třebíči rozmohl až za Arkleba z Boskovic ve dvacátých letech 16. století.¹⁶⁶ V roce 1606 byly stanovy potvrzeny a bratrstvo se stalo luteránským: „*zpěvy toliko ty se konati mají, kteréž by se s učením evangelickým*

¹⁶³ Zikmund Winter, Život církevní v Čechách. Kulturně historický obraz z 15. a 16. století II, Praha 1896, s. 953.

¹⁶⁴ Tamtéž, s. 955.

¹⁶⁵ Tamtéž, s. 964.

¹⁶⁶ Karel Konrád, Dějiny posvátného zpěvu staročeského, Praha 1893, s. 156.

*summovně v konfesí augsburské srovnaly.*¹⁶⁷ Stejně jako v Letovicích měli literáti dohlížet na školní prospěch mládeže. Obdobné korporace působily také v Olomouci, v Lipníku, Novém Městě nebo Příboře.¹⁶⁸ Duchovní bratrství byla zrušena dekretem císaře a českého krále Josefa II. z roku 1783.¹⁶⁹

Listina hraběte Thurna z prosince 1613 si stručně všimla rovněž literátského bratrstva v Letovicích. V jednom z článků dispozice nařídila, aby bratrstvo opatrovalo svoji vlastní knihovnu. Spolu s tím měli literáti ze svého středu zvolit několik osob, které měly každého čtvrt roku zkoušet žáky městské školy (*„kterak mládež v učení literním prospívá“*).

Hraběcí pár roku 1613 také doplnil starší řád letovických literátů z roku 1596. V seznamu členů bratrstva byli nejprve uvedeni ti nejvýznamnější členové.¹⁷⁰ Byly zvoleny tři vážené osoby, aby trestaly přestupky proti řádu a urovnávaly spory mezi literáty. Řád dále stanovil, že v knihovně bratrstva má být Bible, postila, antifonář a kancionál. Při nedodržení pravidel se členům uložila přiměřená finanční pokuta. Literáti měli i pokladnici, ze které se platily nové knihy a literátské potřeby.¹⁷¹ Pokud by vznikla rozepře mezi farářem a literátským bratrstvem, měla se záležitost řešit v klidu a rozhodnout při měli starší vážení literáti. Pakliže by některý člen sboru těžce onemocněl, ostatní se o něj měli postarat a posluhovat mu.¹⁷² V případě smrti člena se měli ostatní literáti zúčastnit pohřbu. Nový přijatý bratr se rukou dáním faráři a starším literátům zavazoval k dodržování těchto pravidel.¹⁷³

4.3 Inventář kostelních klenotů

Součástí nově založené letovické městské pamětní knihy byl také soupis vybavení tamního farního kostela sv. Prokopa.¹⁷⁴ Podle zápisu byl vyhotoven v červenci 1614.

¹⁶⁷ Tamtéž.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 157.

¹⁶⁹ E. Janoušek, Paměti, s. 96.

¹⁷⁰ Jan Knies, Literátský řád městečka Letovic, Časopis Matice moravské 29, 1905, s. 62.

¹⁷¹ Tamtéž, s. 63.

¹⁷² Tamtéž, s. 64.

¹⁷³ Tamtéž, s. 64-65.

¹⁷⁴ Literatura k vybavení kostelů vychází buď z dobových inventářů (Michal Dragoun, Vybavení kostela sv. Bartoloměje v Plzni v pozdním středověku, Kuděj 1, 1999, č. 1, s. 3-13; Martin Gaži, Huertovský (v)klad. K interiérovému vybavení piseckého kostela Narození Panny Marie v první polovině 17. století, Muzejní a vlastivědná práce. Časopis Společnosti přátel starožitností 113, 2005, č. 2, s. 65-74; Týž, Barokní vybavení mirotského kostela sv. Jiljí, Výběr: časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 38, 2001, č. 1, s. 65-74; Týž, Barokní vybavení vimperského kostela Navštívení Panny Marie. Oltáře - ostatky - obrazy a sochy, in: Zlatá stezka: sborník Prachatického muzea 19, 2012, s. 215-222) nebo ze současného stavu

Ze soupisu vyplývá, že se v něm nacházela česká tištěná Bible, pozlacené a stříbrné kalichy a zlatohlavový servít pošíty dvojitou hedvábnou látkou z vyvařeného hedvábí na způsob plátna, takzvanou tykytou. Ornáty byly z rozličných látek, například z aksamitu, karmazínu, damašku, šamlatu, atlasu a harasu. Na většině z nich byl vyšitý krucifix. Barvy kasulí byly taktéž různé. Nejslavnostnější ornát měl zlatou barvu. Dva modré ornáty se používaly na mariánské svátky, červený při svátku mučedníků a o svatodušních svátcích. Nacházel se zde také jeden zelený ornát, který se používal v liturgickém mezidobí. V adventní době farář využíval fialový ornát ze šamlatu. Pro příležitost různých svátků a slavností měl letovický farář k dispozici bílou damaškovou kasuli. Při pohřbech duchovní vždy oblékal ornát černé barvy.

Nacházelo se zde 16 obojků vhodných ke zmiňovaným kasulím. Čtyři kápě byly ušity z damašku a šamlatu. Oba operáty byly z červeného damašku. Dvanáct alb různých barev se hodilo k ornátům. Několik štol bylo vzorovaných. „*Vokolky*“ byly určeny pro velký i malý oltář a pro oltářík v kapli. Letovický kostel disponoval i třemi oděvy pro ministranty neboli komžemi. Nacházelo se zde několik ubrusů na oltáře, ručníků, šátků pod kalich a velkých cínových svícňů. Drahocenné kříže ze zlata a stříbra a jedna stříbrná čížka byly patrně z bezpečnostních důvodů uloženy na radnici.

4.4 Farní důchody

Za soupisem klenotů byly do nové pamětní knihy zapsány důchody a desátky, které náležely místnímu evangelickému faráři. Přebytky, které nespoteřeboval, měl použít zpět na potřeby církve. Přehledy majetku vycházely z hlášení farářů. Kněží si často nechávali sepisovat farní příjmy ještě předtím, než se o dané beneficium ucházeli.¹⁷⁵

Ze vsí na letovickém panství měl duchovní dostávat určitý počet slepic, obilí (žita a ovsa) a peníze. Soupis dávek byl rozdělen podle vsí a poté jmenovitě podle osob. Z Třebětína připadlo faráři 22 korců žita a stejný počet ovsa. Ves Lazinov dávala osm korců a jeden věrtel žita i ovsa. Poddaní ze Zabludova odevzdávali dva a půl korce obilovin. Desátek z Vranové tvořil 12 korců. Meziříčko vybíralo přes 11 korců, Skrýchov tři a půl korce. Vesnice Vilímov společně se Stvolovou odevzdávaly jeden korec a tři věrtele žita i ovsa. Suma sutého desátku z Bradlen činila rovný korec,

dochování mobiliáře (Věra Slavíková, Zámecký kostel Nejsvětější Trojice v Rokytnici v Orlických horách, in: Orlické hory a Podorlicko: sborník vlastivědných prací: s přírodou, dějinami, současností 16, 2009, s. 191-238).

¹⁷⁵ Pavel Pumpr, Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách. Na příkladu třeboňského panství na přelomu 17. a 18. století, Brno 2010, s. 187.

z Ořechova čtyři jednotky. Ze Sasiny dostal farář v součtu 16 korců obilí. Hrabě z Thurnu navíc platil faráři každoročně 20 zlatých a nadto dva korce žita a stejně tolik ovsa. Dále poddaní odevzdávali hrách a „*kopnej desátek*“. Poddaní také museli robotovat při žních, někdo celý den, jiní jenom půl dne. Dva sedláci ze vsi Třebětín „*povinni jsou faráři třikrát v roce po půl dni orat.*“

4.5 Vrchnostenská instrukce

Na konec nejstarších zápisů do nové pamětní knihy dala letovická městská rada opsat také normu, kterou jí roku 1561 vydal tehdejší majitel panství Volf Dětřich z Hardeku. Šlo o souhrn nařízení, rad a návodů o správě města. Tato nařízení měla být předčítána o výročních soudech.¹⁷⁶

Na začátku instrukce byly sepsány povinnosti konšelů a jiných městských správců. Konšelé měli přísahat Pánu Bohu a své vrchnosti, že budou svou funkci vykonávat dobře a spravedlivě.¹⁷⁷ Následovala ustanovení týkající se pobožnosti¹⁷⁸ a soupis povinností, které byli poddaní povinni zachovávat vůči vrchnosti. Dále byly popsány povinnosti úředních osob a míra vážnosti, jakou jim všichni měli prokazovat. Norma rovněž zaopatřovala chudé osiřelé děti. Odstavec o obecních věcech upravoval mimo jiné i městské trhy, živnosti a obchody a svornost mezi sousedy. Závěrem se instrukce věnovala opravám obecního majetku.

Nejdůležitější věc, kterou hrabě kladl letovickým měšťanům na srdce, byla, aby nezatajovali o druhých jejich rouhání a neposlušnost Bohu. „*Kdo by jména Božího zle, nevážně anebo rouhavě užíval, buďto v zlořečení, lání, hromování a v pověrečném žehnání, tolikéž jestli by kdo služby Boží a slova jeho svatého pílén nebyl, službu Boží a řád církevní rušil, spíše po krčmách nežli v kostele se nacházel a zahálky hleděl, protož k dobrému svému prohlédati máte, a nic scestného, o čem by kdo jakou vědomost*

¹⁷⁶ Václav Černý, *Hospodářské instrukce*, Praha 1930. Další instrukce editoval Josef Kalousek (ed.), *Řády selské a instrukce hospodářské 1350-1626*, Praha 1905 (= Archiv český 22).

¹⁷⁷ Pro srovnání řád vydaný Jindřichem Kunatou Dobřenským z Dobřenic na valském statku roku 1589; J. Kalousek (ed.), *Řády selské*, s. 332.

¹⁷⁸ 2. září 1599 vydal Ladislav starší z Lobkovic pro své panství Ledeč nad Sázavou luteránskou Instrukci ve věcech víry a mravů. Řád měl osm článků. Polovina článků se týkala pobožnosti a náboženských povinností. Podle třetího článku byl každý povinen alespoň čtyřikrát ročně dojít ke svému duchovnímu správci a jemu „*víry své vyznání učiniti, od něho naučení a rozhrěšení svaté přijíti, a na to svátosti večere Páně požívati má*“; J. Kalousek (ed.), *Řády selské*, s. 344-345. Naopak řád pro panství Nové Město nad Metují, které okolo roku 1600 vydal Rudolf ze Štubenberka, jenž šířil luterskou víru, nezmiňuje nic ohledně pobožnosti; J. Kalousek (ed.), *Řády selské*, s. 348.

*měl, nezatajujte, aby se v tom při vás nepravé a falešné pokrytství nenacházelo.*¹⁷⁹ Další, čeho si měli poddaní na panství všímat, bylo jakékoliv nerespektování vrchnostenských příkazů. O vrchnosti se nesmělo zle mluvit, úředníků si museli lidé dostatečně vážit. Poplatky, desátky a robotu museli odvádět řádně a včas. Třetí nařízení se týkalo „*obecného dobrého*“. Lidé neměli zamlčovat, pokud by se v obci vyskytoval „*škodlivý člověk, svárlivý a nepokojný buřič, cizoložník, pomlouvač, utrhač klevetný a jinak zlopověstný*“ člověk. Zatajovat se neměly ani krádeže.¹⁸⁰

Při pravidelné obnově městské rady měli letovičtí měšťané právo vznášet připomínky a případná obvinění vůči odstupujícímu konšelskému sboru. I po propuštění z funkce se městští radní nadále měli těšit vážnosti za práci pro město. V případě znevažování těchto osob by byli poddaní trestáni a pokutováni. Na místo odstupujících správců byly při renovaci dosazeny jiné vhodné osoby, „*kteří by pro obecní dobré nad řádem a právem ruku drželi.*“¹⁸¹ Do nové rady mohl být dosazen kdokoliv z města. Vybraní měšťané se povolání do funkce neměli bránit. Po zvolení měli noví radní přísahat své vrchnosti a Pánu Bohu. Místní kostelník přísahal navíc purkmistrovi a radě, že bude své povinnosti vykonávat pilně a dobře a bude hlídat kostelní klenoty.¹⁸²

V instrukci byly dále sepsány povinnosti, jak se konšelé měli chovat. Jejich přímluvy ve sporech měly mít stejnou váhu. Purkmistr neměl vykonávat funkci déle než čtyři týdny. Měli pečovat o vdovy, sirotky a o obecní dobré. Žebráci neměli mít do města přístup, rada je měla vyhnat.

Panské zřízení obsahovalo také články týkající se konfesní disciplíny. Poddaní se měli bát Boha, chodit na nedělní a sváteční mše, poslouchat kázání a podle něj se chovat. Trest neměl minout toho, kdo by se choval bezbožně. Důraz byl kladen i na pravidelnou účast při bohoslužbách. „*Manželku, dívky své i čeládky jeden každý hospodář, kterými vládne, do kostela k slovu Božímu na kázání každou neděli, ráno nebo po poledni, skutečně má přidržeti.*“¹⁸³ Při bohoslužbách měli být všichni v kostele a nikdo neměl vykonávat svou živnost nebo dokonce prodávat alkoholické nápoje. Kdyby rychtář našel „*pitele, ožralé svině*“ a tuláky, měl je dovést do kostela nebo uvěznit. Cechovní schůze se konaly převážně v neděli, proto hrabě nařídil, aby se

¹⁷⁹ Josef Kraus, Zřízení panské panství Letovského z roku 1561, Časopis Moravského muzea zemského 5, 1905, s. 72.

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 72-73.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 74.

¹⁸² Tamtéž, s. 77.

¹⁸³ Tamtéž, s. 86.

přesunuly na pondělí, jelikož o nedělích se mají všichni zúčastnit bohoslužby. Děti byly poslány do školy, aby se tam učily modlitbám a katechismu. Na docházku sirotků dohlíželi nejbližší přátelé, případně úřad. Jestliže by chudý sirotek neměl žádnou osobu, jež by se o něj starala, měl dostávat v letovickém špitálu jídlo a oděv.¹⁸⁴

Kostelníci opatrovali zádušní peníze. Z nich mohly být hrazeny také opravy kostela. Zádušní peníze se nesměly půjčovat. Uchovávaly se ve zvláštní pokladnici se dvěma zámky ve sklepě spolu s ostatními kostelními klenoty. Jeden klíč od pokladnice byl u kostelníka, druhý na radnici.¹⁸⁵ Všem bylo důrazně doporučeno přispívat penězi na chudé žáky a na špitál, kde byli chudí, potřební a zasloužilí lidé.

Ve vztahu k vrchnosti měli poddaní zachovávat věrnost a poslušnost. Nesměli se vzpírat rozkazům pánů nebo jejich úředníků. Pokud někdo potřeboval pomoc ve svých potřebách, mohl se obrátit na vrchnost. Jestliže by ovšem vrchnost obtěžoval malichernostmi, měl být potrestán.¹⁸⁶

Sedláci museli pravidelně a včas odevzdávat na zámku písaři vyměřené peněžité platy a být připraveni splnit své robotní povinnosti. Šenkýři měli odebírat sudy pouze z panského pivovaru. Měštští pekaři mohli mlít obilí jenom v mlýnech na letovickém panství. Byly zakázány hry o peníze nebo o pivo. V hospodách se nesmělo sedět dlouho do noci. V nočních hodinách se též nemohli lidé toulat venku či zpívat nemravné písně.

Bezpečnosti se týkala rovněž ustanovení ohledně zbraní. Ve městě nesměl být nikdo ozbrojen. Přespolní lidé schovávali své zbraně u hospodáře v šenkovním domě.¹⁸⁷ Ke svolání obce byl potřeba souhlas vrchnosti. Nařízení dále upravovalo trhy ve městě, určovalo pravidla živností a obchodu a vztahy mezi sousedy. Za porušení pravidel hrozil poddaným trest, jakým byla například pokuta nebo vězení za těžší prohřešky.

Dokument byl zakončen prohlášením, že „*všickni vůbec poslušně a poddaně se chovati máte, ničehož nepřestupujíc, tak abyste milostivou vrchnost sobě zachovati, trestání pak a pokut všelijakých ucházeti mohli.*“¹⁸⁸

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 87.

¹⁸⁵ Tamtéž.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 89.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 94.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 101.

Závěr

V předkládané bakalářské práci jsou zrekonstruovány právní kroky, které letovická vrchnost v roce 1613 podnikla, aby prosadila luterskou reformaci na svém panství. Hrabě Jindřich Václav z Thurnu se svou manželkou Reginou Julianou, rozenou hraběnkou z Hardeku, vydal listinu, v níž převedl právo na kolaturu ke kostelu sv. Prokopa na místní městskou radu, která měla napříště dosazovat pouze duchovní podle augsburské konfese z roku 1530. O přenesení tohoto práva požádala vrchnost sama městská rada.

Práce analyzuje také další kroky, jež doprovázely vydání zmiňované listiny. K letovickému faráři směřoval soupis kostelních klenotů a také důchodů, které měly zaopatřit jeho životní potřeby. Současně hrabě Thurn obnovil literátské bratrstvo a sepsal pro něj nový řád. Vydán byl také církevní řád, který se ovšem do dnešních dnů nedochoval. K potvrzení těchto významných počínů založila městská rada v Letovicích městskou pamětní knihu. Nechala do ní opsat všechny dokumenty a také korespondenci, kterou vedla s jihlavskou radou ohledně žádosti o uložení originálu listiny a vydání vidimusu.

Jedna z kapitol objasňuje náboženskou situaci na Moravě. Soužití katolíků a evangelíků zde bylo klidnější než v Čechách. Jádro kapitoly tvoří výklad o šíření luterské reformace a roli vrchností v obsazování far nekatolickými duchovními. Jsou zde vyličené snahy evangelických šlechticů o vytvoření samostatné moravské evangelické církevní správy.

Další kapitola se věnuje hrabatům z Thurnu, jelikož tento rod v roce 1613 vlastnil letovické panství. Snaží se ozřejmit osudy nejvýznamnějších příslušníků rodu a jejich luterské vyznání. Pozornost je věnována také prodejmům a koupím různých moravských panství, které Thurnové vlastnili.

Bádání by mohlo pokračovat hledáním dalších listin z jiných moravských nebo českých měst. Bylo by zajímavé studovat, zda i na jiných místech provázelo předání práva na kolaturu více dokumentů. Také by bylo přínosné porovnávat, zda iniciátorem vydání listin byla městská rada či sama vrchnost. Dobrým tématem k dalšímu bádání by bylo srovnání důchodů vyplácených farářům na různých místech předbělohorské Moravy nebo komparace vybavení kostelů.

Seznam pramenů a literatury

Nevydané prameny:

Pamětní kniha města Letovice, Státní okresní archiv Blansko, Archiv města Letovice, inv. č. 23.

Vydané prameny:

HRDLIČKA, Josef - JUST, Jiří - ZEMEK, Petr (edd.), Evangelické řády pro šlechtická panství v Čechách a na Moravě 1520-1620, České Budějovice 2017.

KALOUSEK, Josef (ed.), Řády selské a instrukce hospodářské 1350-1626, Praha 1905 (= Archiv český 22).

MATĚJEK, František (ed.), Moravské zemské desky 1567-1642. Kraj olomoucký III, Praha 1953.

URBÁNKOVÁ, Libuše (ed.), Povstání na Moravě v roce 1619. Z korespondence moravských direktorů, Praha 1979.

Literatura:

BALCÁREK, Pavel, Dobyvatel Mantovy, Studie Muzea Kroměřížska, 1990.

BŮŽEK, Václav - JAKUBEC, Ondřej - KRÁL, Pavel, Jan Zrinský ze Serynu, Praha 2009.

ČERNÝ, Václav, Hospodářské instrukce. Přehled zemědělských dějin v době patrimoniálního velkostatku v XV.-XIX. století, Praha 1930.

DRAGOUN, Michal, Vybavení kostela sv. Bartoloměje v Plzni v pozdním středověku, Kuděj 1, 1999, č. 1, s. 3-13.

GAŽI, Martin, Huertovský (v)klad. K interiérovému vybavení píseckého kostela Narození Panny Marie v první polovině 17. století, Muzejní a vlastivědná práce.

Časopis Společnosti přátel starožitností 113, 2005, č. 2, s. 65-74.

GAŽI, Martin, Barokní vybavení mirotského kostela sv. Jiljí, Výběr: časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 38, 2001, č. 1, s. 65-74.

GAŽI, Martin, Barokní vybavení vimperského kostela Navštívení Panny Marie. Oltáře - ostatky - obrazy a sochy, in: Zlatá stezka: sborník Prachatického muzea 19, 2012, s. 215-222.

HEJLOVÁ, Eva, Letovice, Letovice 2010.

HOSÁK, Ladislav, Historický místopis země moravskoslezské, Praha 2004².

- HRDLIČKA, Josef, Marná snaha o konsenzus. Konkurz na faráře na předbělohorské Moravě (Medlov 1567-1571), in: HRDLIČKA, Josef - KRÁL, Pavel - SMÍŠEK, Rostislav (edd.), Symbolické jednání v kultuře raného novověku. Věnováno Václavu Bůžkovi k jeho životnímu jubileu, Praha 2019, s. 116-129.
- HREJSA, Ferdinand, Luterství, kalvinismus a podobojí na Moravě před Bílou horou, Český časopis historický 44, 1938, s. 296-326, 474-485.
- HRUBÝ, František, Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou, Český časopis historický 40, 1934, s. 265-309.
- HRUBÝ, František, Luterství a kalvinismus na Moravě před Bílou horou, Český časopis historický 41, 1935, s. 1-40, 237-268.
- HRUBÝ, František, Ke stykům Moravy s Vitemberkem v 16. století, Časopis Matice moravské 55, 1931, s. 43-57.
- HRUBÝ, František, Ladislav Velen z Žerotína, Praha 1930.
- HRUBÝ, František, Hrabata z Thurnu a Valsassina. Dějiny jejich českomoravské větve, Český časopis historický 28, 1922, s. 74-108, 305-334.
- ILLA, Milan, Letovice. Dějiny města, Letovice 1995.
- JANIŠ, Dalibor, Konfesijní poměry na Moravě a úloha olomouckého biskupství, in: MIKULEC Jiří (ed.), Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě, Praha 2013, s. 309-360.
- JANOŠEK, Emanuel, Paměti města Letovic, Letovice 1937.
- JUST, Jiří, Luteráni v našich zemích do Bílé hory, in: JUST, Jiří - NEŠPOR, Zdeněk R. - MATĚJKA, Ondřej (edd.), Luteráni v českých zemích v proměnách staletí, Praha 2009, s. 23-126.
- KNIES, Jan, Literátský řád městečka Letovic, Časopis Matice moravské 29, 1905, 61-65.
- KNOZ, Tomáš, Karel starší ze Žerotína. Don Quijote v labyrintu světa, Praha 2008.
- KNOZ, Tomáš, Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty, Brno 2006.
- KONRÁD, Karel, Dějiny posvátného zpěvu staročeského, Praha 1893.
- KRAUS, Josef, Zřízení panské panství Letovského z roku 1561, Časopis Moravského muzea zemského 5, 1905, s. 70-101.
- MATĚJEK, František, Morava za třicetileté války, Praha 1992.
- Ottův slovník naučný XXV, Praha 1906.

- PODAVKA, Ondřej, Zdeněk Brtnický z Valdštejna. Učený šlechtic a jeho deník z cest, Praha 2018.
- POJAR, Miloš, Jindřich Matyáš Thurn. Muž činu, Praha 1998.
- PUMPR, Pavel, Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách. Na příkladu třeboňského panství na přelomu 17. a 18. století, Brno 2010.
- SEDLÁČEK, August, Hrady, zámky a tvrze Království českého V, Praha 1995.
- SEDLÁČEK, August, Hrady, zámky a tvrze Království českého XII, Praha 1997.
- SLAVÍKOVÁ, Věra, Zámecký kostel Nejsvětější Trojice v Rokytnici v Orlických horách, in: Orlické hory a Podorlicko: sborník vlastivědných prací: s přírodou, dějinami, současností 16, 2009, s. 191-238.
- SULITKOVÁ, Ludmila, Vývoj městských knih v Brně ve středověku, Praha 2004.
- Turistický průvodce ČSFR Okolí Brna. Moravský kras, Praha 1991.
- VÁLKA, Josef, Dějiny Moravy II, Brno 1996.
- VYBÍHAL, Pavel, Kostel sv. Prokopa v Letovicích, Letovice 2008.
- WINTER, Zikmund, Život církevní v Čechách. Kulturně historický obraz z 15. a 16. století II, Praha 1896.

Příloha č. 1

Listina vydaná Jindřichem Václavem z Thurnu a jeho manželkou Reginou Julianou z Hardeku¹⁸⁹

My Hendrych Václav, hrabě z Turnu a svobodný pán z Valsassiny a z Krejcu na Letovicích a Borotíně, dědičný zemský hofmistr v Kraňsku a markrabství slovanském a dědičný maršálek knížecího hrabství gerzkého a dědičný purkrabě v Linci, a Regina Juliana hrabinka z Thurnu, rozená hrabinka z Hardeku, z Kladska a v Mochlantu a na Letovicích a Borotíně, jakožto manželé a společníci, páni a držitelé dědiční panství a zámku letovského a městečka Letovic, též statku borotínského, již svými erby a budoucími potomky, pány a držiteli téhož panství.

Známo činíme tímto listem obecně přede všemi a všem vůbec nynějším i budoucím, kdekoli čten nebo čtoucí slyšen bude, že jsou předstoupili před nás opatrní lidé purkmistr a rada městečka Letovic, poddaní naši věrní milí, žádost na nás na místě všecké obce, totiž všech lidí usedlých poddaných našich z městečka Letovic ve vší poddanosti rozkládající a poníženež prosíce.

Poněvadž vyznání víry pravé křesťanské a čistotné učení pravého Evangelium a slova božího podle Confessi Augšpurské za předků našich předešlých, pánů držitelů panství Ivovského, pánů hrabat z Hardeku, pominulých let při témž městečku Letovicích zrost svůj vzalo, aby na potom skrze proměnu časů, pro nevděčnost lidskou od té obce zase neodešlo, abychom jim tu milost prokázali a právo své k dosazování správců duchovních a věrných učitelů slova božího na faru letovskou při chrámu páně, jenž slove svatého Prokopa, i se všeckým ke kolatuře dědičným příslušenstvím od sebe a od erbů i budoucích potomků svých na ouřad a na všecku obec městečka Letovic dědičně převedli, i také jim toho obdarováním svým potvrdili. Na ten způsob, aby správcové duchovní, věrní učitelé, jakž nyní, tak budoucími časy, přitom záduší v kostele, jenž se jmenuje svatého Prokopa, slovem božím vyučovati, svátostmi velebnými posluhovati a všecky služby církevní a povinnosti beze vší vejminky s náležitými ceremonii vykonávati, i také lid obecní k takovým službám božím volně se scházeti a jich účast nabejti a v tom ve všem, jakž na věrné křesťany náleží, se řídit i a tou celou colaturou ouřad a všecka obec městečka Letovic dokonale vládnouti mohli

¹⁸⁹ Pamětní kniha města Letovice, Státní okresní archiv Blansko, Archiv města Letovice, inv. č. 23.

i dobrou svobodnou vůli a moc měli, bez naši[ch] erbů a potomků našich, budoucích pánů a držitelů panství letovského a městečka Letovic, všelijaké vymyšlené překážky. Kdež my nadepsaní Hendrych Václav hrabě z Turnu a Regina Juliana hrabinka z Turnu, rozená hrabinka z Hardeku, spolu manželé a společníci, s dobrým rozmyslem svým i s radou a bedlivým uvážením pánů a přátel našich uznajíc takové předsevzetí z vnuknutí božského bejti, k takové pokorné prosbě jejich nakloňuje se, i nadto vejše pravou srdečnou horlivostí a křesťanskou pobožnou myslí pohnutí jsouce žádost jich poníženou sme schválili i zvláštní zalíbení sobě sme v tom založili.

A poněvadž oni letovští takovou pobožnou věc před sebe berou a o největší poklad slova božího, pro zachování nejdražšího klenotu pokrmu duší lidských, kázání svatého evangelium se starají, takovému pobožnému skutku odepřítí sme nikoli nemohli a ovšem žádného jejich prvotního proti nám nebo pánům předkům našim nějakého přitom zasloužení nepřipomínajíc. Nebo jakou předešlou hodnost jejich tuto přivozujíce, ani také na žádnou nehodnost jejich se neohledajíc, ale pro samo zvelebení jména Pána Boha všemohoucího, což by se ke cti a slávě jeho božské milosti vztahovalo, a pro vzdělání církve křesťanské, tak aby to pravé učení o Bohu vždy více růsti a netoliko za času života našeho při nás trvati, ale i k budoucím potomkům rozhojnití a rozšířítí se mohlo, v tom ve všem naději odplaty nejvyššího na výsosti sobě zakládajíce a té neuvadlé koruny slávy v naději očekávajíc.

Protož z své dobrovolné náchylnosti, majíce my toho dobrou a svobodnou vůli, takovou colaturu na faře letovské při chrámu páně, jenž jméno má svatého Prokopa, nadepsaným purkmistru a radě i všecké obci městečka Letovic nynějším i budoucím, věrným našim milým, sami od sebe od erbů a od budoucích potomků svých darujeme a dědičně oddáváme, tak aby oni letovští, ouřad a všecka obec, jakž nynější tak i budoucí potomkové jejich, dědičně tu collaturu držíce, na tu faru letovskou faráře hodné pořádné, lidi dobré vedle Confessi Augšpurské, kteráž léta 1530 na sněmu říšském od některých kurfiřtů, knížat a měst, jeho milosti císařské, slavné paměti císaři Karlovi pátému poddána, s apologií a vedle knihy, jenž Formula Concordia slove, a žádné jiné sekty a nebo kteréhokoli jiného náboženství, kterýž by též, pokud možné, obojí jakých německy i česky uměli, a ti aby dobrý kostelní řády ceremonie vedle agendy léta 1613 v nově přeepsané, kteráž sekrety našimi pečetěna a rukou vlastní mne Hendrycha Václava hraběte z Turnu podepsána jest, zachovávali sobě jednati, dosazovati, a podávati mohli, a moc měli bez všelijaké překážky.

Také školu v své moci a opatrování míti a správce školní k vyučování mládeže, hodné a poctivé osoby jednati mají a nad tím, aby se vedle instrukce školní ve všem dobrý řád zachovával, ruku držeti povinni a v tom se tak náležitě chovati, svobodnou vůli míti budou.

Poněvadž pak při církvi páně ten chvalitebný řád bratrstva literátského stanoven jest, budou oni všecko literáctvo povinni z společnosti své, z předchůdců jisté osoby, kteří by nad řádem školním, vedle zřízení školního a jistého jim potvrzeného řádu ruku drželi, voliti, kterýž by každého roku ve čtvrti létě examen v škole držeti a kterak mládež v učení literním prospívá, na to pilný pozor míti. Bibliotecu, jak totiž všecky knihy při tejž škole vedle inventáře (žádným způsobem odtud nic neberouc a neumenšujíc, nýbrž aby v celosti zachováni bejti mohli) s pilností opatrovati mají a tak v tom ve všem, jakž napřed dotknuto, ouřadu a obci městečka Letovic dokonalá moc a úplné právo, jakž z strany podáváníí faráře na faru letovskou, dokonale osvobozená collatura té fary v moci jich zůstati. A tak i správa školní se vším řádem v jich moci trvati a beze vsí překážky naši[ch] erbů a potomků našich, budoucích pánů a držitelů panství letovského, bezpečně stále a svobodně zůstávati má.

Jakož také to záduší k faře a chrámu páně napřed psaného kostela při městečku Letovicích od starožitných předků našich před dávnými léty hned od založení svého chvalitebným způsobem, aby osoby církevní při chrámu páně (o čemž sám nejvyšší pán Bůh poroučeti ráčí) své náležité opatření a slušné vychování míti mohli, dosti poctivými stálými a jinejmi povinnostmi některých lidí poddaných z městečka Letovic, též s lidmi ze vsi Chrtové Lhoty a kněževeský, a což k té faře od starodávna přísluší, také i desátky, jakž od poddaných na panství letovském, tak i na jiných statcích některých okolních pánů sousedů, statku křtětínského a Slatinky, jakž to registra toho záduší v sobě pořádně obsahují vedle potřeby opatřeno jest.

I také pomínulých let špitál pro vychování chudých, věkem sešlých a nemocných lidí a pro ochranu jiných osiřelých malých dítek, s vůlí a povolením předešlých vrchností, s přikoupením k němu gruntů, s zahradami okolo téhož špitále ležícími, též s rolí neb zahradou, slove pšikalovskou, a mlejnem nad městečkem v luzích ležícím, slove havlovským, s jeho příslušenstvím, dobrejším úmyslem vzdělán, způsoben a vystaven jest, aby tehdy to všechno, což tak od dotčených starožitných předků našich dobrým, křesťanským a pobožným úmyslem z pravé vroucí nábožnosti k tomu záduší nadáno a zřízeno i k tomu špitálu zaopatřeno a vzděláno jest, na potomní časy ještě žádným způsobem umenšováno a krom toho, kdež by se vzdělání náboženství

církve Krista Pána a záduší dotejkalo, nikam jinam obracováno a roztrhováno nebylo, ale všelijak obhajováno a při témž záduší neb faře, škole a špitáli zachováno bejti mohlo.

Protož budou povinni purkmistr a rada i všecka obec měst[ečka] Letovic přede všemi jinejmi věcmi všecken život svůj vedle vůle Pána Boha všemohoucího řídití a pravého křesťanského náboženství, tak jakž již napřed dotčeno, i toho chvalitebného řádu, jakž se posavad zachovával, se přidržeti, při něm státi a toho na budoucí i věčné časy pro žádné protivenství neopouštěti.

Když by pak kterého faráře na faru letovskou přijímati chtěli, budou toho dobrou a svobodnou vůli míti, jemu těch všech od starodávna k faře letovské náležitých důchodů zanechati, a nebo vo jistou peněžitou sumu s ním smlouvu vzíti. Však na tento jistý způsob a konec, jestli by co více mimo určitou sumu, kteráž by faráři dána bejti měla, z těch všelijakých důchodů nebo hospodářských k faře přináležejících užitků, z rolí a louk nadbejvalo a pozůstávalo, to nikam jinam obracováno bejti nemá, než předně na vychování buď-li kaplana mladého, též učitele školního, totiž rektora a jiných žáků neb osob při škole a církvi potřebných, aby vynakládáno bylo.

Pakli by se i to časem svým přitrefilo, že by některá chudá pacholátka domácí zdařilého vtipu k učení školnímu hoditi se mohli, na takové se též pomoc slušná, jakž z důchodů špitálních, tak i z toho nadbylého činiti může, než což by se stavení při kostele a faře nebo škole a špitáli dotejkalo, nicméně se to všecko tím způsobem, jakž od starodávna obyčej bejval, opatrovati má. A ti lidé svrchu dotčení, kteříž k faře náležejí robotami při takovém stavení volně se užívati budou moci.

Mají pak k dohlídání a opatrování těch důchodů a všech užitků té fary, tak též i mlejna špitálského, dvě osoby hodné, buďto z ouřadu neb obce voleni bejti a oni každého roku v takových věcí sobě poručených a svěřených v plné hromadě, před ouřadem všecké obci počet pořádný činiti povinni budou.

Jestli by také kdy časem budoucím oni letovští, totiž ouřad a všecka obec, pro lepší opatření a vzdělání církevního dobrého, školy nebo špitále, pro opatrování chudých dobrých, poctivých lidí, buď-li rolí, luk, celé popluží, s jakýmkoli příslušenstvím, háje svobodné a nebo jiných k tomu podobných věcí na panství tomto, nebo na jiných příležejících cizích statcích, s dobrým řádem před sebe vezmouc, přikoupiti i přiděditi chtěli, to všecko každého času beze vší překážky budoucích pánů držitelů panství letovského svobodně učiniti budou moci. Což jim na budoucí časy cele osvobozeno zůstávati má.

Poněvadž oni letovští tak v tom dobrém řádu s bázní boží státi a vedle toho stanovení našeho chovati se povinni budou. Tehdy jim tímto listem naším sami od sebe, erbů a budoucích potomků svých, pánů a držitelů panství Ilovského a městečka Letovic, tu plnou moc a právo dáváme, aby na budoucí věčné časy při té collatuře tak osvobozené, i se všemi od starodávna k té faře letovské náležitými důchody a všelijakými povinnostmi, i tolikož ke špitálu přináležejícím mlejnem a jiným k němu příslušenstvím, v ničemž nikdež nic nevyměňujíc, svobodna zůstávati i budoucí potomkové jejich přítom při všem zachování bejti a nad to vejše, nastala-li by jim obyvatelům letovským, nynějším nebo budoucím, kdy toho potřeba (čehož Pán Bůh sám ostříhati rač) proti rušitelům těchto věcí komukoli, kdo by jich o to připraviti usiloval nad sebou a tímto obdarováním z strany všech věcí tuto obsažených, kohokoli z pánů nebo z rytířstva jednoho neb více za ochránce a zástupce oblíbiti a dožádati se mohli, v kteréžto potřebě jejich mají a budou moci s radou a pomocí takových pánů ochránců svých o to k jejich milostem nejvyšším pánům úředníkům a pánům soudcím zemským markrabství tohoto moravského za přichránění bez zbraňování a hájení jim toho od potomků našich pánů a držitelů panství tohoto letovského a městečka Letovic, volně se utéci.

V čemž jejich milostí, že nad tímto nadáním a privilegium našim ochrannou ruku držeti ráčí, tak aby zouplna při všem, jakž napřed vysloveno, bez umenšení zůstaveni a zanechání byli, poníženež prosíme.

Z toho na jistotu a na potvrzení všeho, což psáno jest, My z počátku psaní Hendrych Václav hrabě z Turnu a Regina Juliana hrabinka z Turnu, rozená hrabinka z Hardeku, pečeti své vlastní k tomuto listu přivěsiti jsme dali. A pro širší vědomost a jistší svědectví přižádali jsme jejich milostí urozených pánů, pána Pertolta Bohubuda z Lipého a na Moravském Krumlově, nejvyššího maršálka království českého a jeho milosti císaře římského, uherského a českého krále etc. radu a komorníka pána Bernarta z Žerotína a na Rudě. Pána Zikmunda, svobodného pána z Tyfnpachu na dolním a horním Mayerhoffu, Jemnici, Velkých Němčicích, hradě Veveří a Nejperku. Jeho milosti arciknížete Maximiliana rakouského komorníka, pána Franz Niklasa hrabě, svobodného pána z Turnu, z Valssasiny a z Krejcu, na Prsticích a Cvrčovicích, dědičného hofmistra v Kraňsku a markrabství slovanském, též dědičného maršálka knížecího hrabství Gerzu a dědičného purkrabě v Linci. Pána Dětricha z Žerotína a na Losini. A urozeného a statečného rytíře pána Jana staršího Kobylku a na Sovinci etc., že jsou pečeti své vedle našich k tomuto listu přivěsiti dali, však sobě a erbům svým beze

škody a jejich milostí i erbů a potomků jejich milostí prosíme, aby nad tímto obdarováním naším ruku držeti ráčili a svých vlastních i předků svých starožitných pečeti nikterak zlehčovati dopouštěti neráčili. Jenž jest dán a psán na hradě Letovicích v pondělí první adventní léta Páně tisícího šestistého třináctého počítajíc.

Příloha č. 2

Inventář kostelních klenotů¹⁹⁰

Inventář klenotů při chrámě Páně letovským se nacházejících. Kterýžto klenotové kostelníkům toho času Tomášovi Vlškovi a Danielovi Stehličkovu, sousedům letovským, k opatrování jsou uvedené. Učiněn a pořádně sepsán v outerý den památky Rozeslání 12 apoštolů Páně. Léta Páně 1614

Předně Bible česká tlačená.

Kalichů

Kalichy pozlacený 2

Kalich stříbrnej 1

Více kalich stříbrný3, ten zůstává na zámku s jinými věcmi.

Kalich čistcový 1

servít zlatohlavovej stříbrnej barvy

a tupltykytou tělnou pošitý s stříbrnejmi krajky 1

Ornátů

Ornát zlatohlavový s krucifixem 1

Ornát aksamitu tlačenýho višňovej barvy s krucifixem 1

Ornát modrého aksamitu hladkýho s krucifixem 1

Ornát červenýho karmazínu s krucifixem 1

Ornát bílýho karmazínu s krucifixem 1

Ornát damašku bílýho s květy červenejmi, žlutejmi, zelenejmi a modrejmi s krucifixem 1

Ornát aksamitu zelenýho tlačenýho s krucifixem 1

Ornát aksamitu černýho s krucifixem 1

Ornát damaškovej, barvy pomoranci s krucifixem 1

¹⁹⁰ Pamětní kniha města Letovice, Státní okresní archiv Blansko, Archiv města Letovice, inv. č. 23.

Ornát karmazínu modrýho s bílým protkáváním 1
Ornát šamlatový černý s vodou a krucifixem1
Ornát šamlatový barvy fialový s vodou a s křížem prostým 1
Ornát damaškový stříbrnej barvy s křížem prostým 3
Ornát damašku černýho tlačnýho s krucifixem 1
Ornát hatlasovej s červenými květy 1
Ornát harasovej červenej s krucifixem 1

Obojků

Obojků k ornátům výš psaným se nachází 16

Kápí

Kápě damašku zelenýho tlačnýho s vyšívanými květy 1
Kápě šamlatu tělnej barvy s vodou 1
Kápě damašku tlačnýho vlasovej barvy 1
Kápě damašku černýho 1

Operátů

Operáty damašku červenýho muzírovaného s pŭtkami 2

Alby

Alba k zlatohlavovýmu ornátu 1
Alba k ornátu aksamitu tlačnýho barvy višňové 1
Alba k ornátu aksamitu modrýho 1
Alba k ornátu aksamitu červenýho 1
Alba k ornátu damaškovýho muzírovanýho s květy bílejšími 1
Alba k ornátu tykytovýmu barvy zelené 1
Alba k ornátu aksamitovýmu barvy černé 1
Alba k ornátu damaškovýmu pomoranči barvy 1
Alba k ornátu karmazínovýmu barvy modrý a bílým protkáváním 1

Alba k ornátu hatlasovému s červenými květy 1
Alba k ornátu damaškovému barvy červené muzírovaný 1
Alba k ornátu damašku černého 1

Štol

Štola zlatohlavová 1
Štola černého aksamitu hladkého 1
Štola aksamitu tlačného višňovej barvy 1
Štola damašku muzírovaného bílého s květy 1
Štola karmazínu červeného 1
Štola karmazínu zeleného 1
Štola karmazínu bílého 1
Štola aksamitu muzírovaného barvy modré 1
Štola malá na ruce damašku muzírovaného s květy 1
Štola malá na ruce aksamitu muzírovaného barvy modré 1
Štola malá aksamitu muzírovaného barvy višňové 1

Vokolků aneb deku k oltářům

Vokolek aneb dek aksamitu černého 1
Vokolek aksamitovej s karmazínem 1
Vokolek aksamitu modrého s mřížemi 1
Vokolek aksamitu modrého s mřížemi malého oltářička 1
Vokolek aksamitu tlačného u oltářička v kapli 1

Karmazínu bílého kazatedlnice kus 1
Aksamitu na kazatedlnici s bílým karmazínem kus 1
Aksamitu černého u křtitedlnice kus 1
Aksamitu na pulpitku na velkém oltáři kus 1

Šatů vinutých

Komže 3

Ubrusů na oltáře 23
Ručníků 5
Šátků pod kalichy 2
Svícenů cínových velkých 6

V rathauzi toto od klenotů se nachází

Monstrancí, v níž některé kousky pozlacené jsou 1
Křížky stříbrný, na nichž krucifixy jsou pozlacený 2
Kříž větší stříbrnej a zlatem pozlacený 1
Čížka stříbrná malá 1

Výtah z register důchodů kněžských k faře letovské přináležejících. Učiněn a do tejto knihy pro budoucí paměť vepsán jest, v kterémžto výtahu z register hospodáři těch důchodů obnoveny jsou.

Actum ve čtvrtek po slavném hodu seslání Ducha svatého léta Páně 1615.